

3 MAANDELIJKS
CONTACTBLAD
JAARGANG XXX
1999 NR 1

De Maaseikenaar

Inhoudstafel

- 1 Woord vooraf
- 2 De Kerststal van de Zusters Ursulinen
- 4 In Memoriam (J. van Wegberg/E. Reichmann)
- 5 Van wieg tot graf (vervolg en slot)
- 29 Vincentiusbeweging Maaseik
- 30 Eerste Maaseiker Musical « Allemaal Mieren »
- 31 Maaseiker Halfvastenoptochten rond de eeuwwisseling
- 33 Maaseiker middenstand in 1900
- 33 Tentoonstellingen
- 34 Gerechtigheidsnieuws van vroeger
- 36 Maaseikenaren publiceren
- 37 Publiciteit anno 1914
- 38 Dienstplicht in de 19de eeuw
- 41 Te Maaseik gedrukt in 1818
- 42 c.c. Achterolmen : programma
- 44 De collaboratie in Maaseik tijdens Eerste Wereldoorlog
- 57 De Maaseikenaar feliciteert ...
- 59 Z.D.H. Prins Carnaval Maaseik 1999
- 60 Diksenaer van het Mezeikers

De Maaseikenaar

Op de omslag: De kleine foto's zijn oude opnamen van de Maasbrug (thans Pater Sangersbrug) van voor Wereldoorlog II. De grote foto is een recente luchtopname vanuit een luchtballon.

*Foto's omslag: Documentatiecentrum Maaseik
Vormgeving: Ontwerpstudio Segers-Westhovens*

Woord vooraf

Namens de redactie **1**
Herman Hendrix

Eind vorig jaar, leek het erop of de hele wereld in het water was gevallen; dorpjes werden gewoon van de kaart geveegd, mensen werden meegesleurd en verdronken in de modder, straten stonden blank en de meeste boeren zagen met lede ogen hun oogst aan suikerbieten en aardappelen letterlijk kopje onder gaan.

Tja, en je water naar de dokter brengen zou in deze ook weinig aarde aan de dijk gebracht hebben.

Tegelijkertijd trok de "Titanic" volle zalen... het kan verkeren. Maar iedereen trachtte het hoofd hoog dan ook wel degelijk boven water te houden. Die wijsheid geldt voor onze redactie trouwens al jaren; zeker, nu de dertigste jaargang van "De Maaseikenaar" van start is gegaan.

Want geloof me vrij, er komt heel wat om de hoek kijken om zo een periodiekske in leven te houden. We kunnen dan ook niet anders dan

onze trouwe abonnees heel hartelijk bedanken voor het vertrouwen en de financiële steun, immers, zonder water draait de molen niet. ...En daar hoeft geen tekening bij. We willen hun langs deze weg dan ook een heel gelukkig nieuw jaar toewensen.

Tevens maken we van de gelegenheid gebruik om de Maaseiker vereniging "De Snoek" te feliciteren met haar honderdste verjaardag en de heropgerichte schermclub van Maaseik een mooie sportieve toekomst toe te wensen.

...En misschien had onze abonnee uit Zuid-Afrika het wel bij het rechte eind toen hij zei: "Telkens als ik "De Maaseikenaar" in mijn brievenbus zie liggen, loopt me het water uit de mond."

Wel, ik kan hem hierin volledig bijtreden... als wij het hier maar droog houden.

De Kerststal van de Zusters Ursulinen

2 *Martin Boonen*

Is het een vage nostalgie naar onze kinderjaren? Is het een vleugje romantiek dat ons allemaal zo anders doet voelen met de kerstdagen? Of is het een oprecht geloof in dat oude en zo menselijke verhaal van Bethlehem?

De versierde boom, de nachtmis, de oude "vooizekens" die zingen van vrede op aarde en "Nu sijt wellevome" Het zo menselijke en nog steeds actuele verhaal van een vrouw, een man en een kind die nergens welkom waren. De stal van Bethlehem: zelfs de meest nuchtere persoon beleeft al die dagen een beetje "dieper" en droomt van een betere wereld.

Tijdens de afgelopen kerstdagen was er in de kerk van de kruissheren een uniek stel kerstbeelden te bewonderen, die, naar wij vernamen heel wat kijkers trokken.

De gehele reeks, afkomstig uit het voormalige klooster van de zusters Ursulinen, bestaat uit aangeklede, wassen beelden met de hand vervaardigd. Er is Maria en Jozef, er is een gebusseld kind Jezus en een ander dat het Kind enkele weken ouder voorstelt, er zijn verder twee herders en vier engelen en natuurlijk de Drie Wijzen uit het Oosten met hun kostbare geschenken.

Het geheel sierde ieder jaar gedurende de kerstdagen de stemmige kloosterkerk van de zusters in de Boomgaardstraat, maar over de herkomst ervan tastte men jarenlang in het duister. In het klooster wilde een oude traditie dat het een Duitse medezuster was die de beelden jaren geleden ontworpen en eigenhandig vervaardigd had. Nergens toch was de "Weihnachts"-traditie zo diep geworteld als in Duitsland.

En wijlen zuster Gonzague, een rasechte Maaseikenaar vol belangstelling voor het verleden van haar klooster en haar stad, zocht jarenlang vruchteloos naar de herkomst. Maar geen enkel document uit het kloosterarchief vermeldde ook maar één detail over de beelden, laat staan de naam van de kunstzinnige maakster met de vaardige handen.

Totdat het toeval haar ter hulp kwam. Toevallig inderdaad maakte de zuster een tiental jaren geleden kennis met het echtpaar Spiertz-Soomers uit het Nederlandse Kerkrade, toen dit een toeristisch bezoekje bracht aan Maaseik en aan de Minderbroederskerk. Toen de dame aldaar de kerstbeelden zag, herkende zij er haast onmiddellijk de hand in van een bevriende kloosterzuster uit het Nederlands-Limburgse Simpelveld, de toen reeds 90-jarige zuster Hubertine van de Congregatie der Zusters van het Arme Kind Jezus. Zuster Hubertine, in de wereld Bernardine Stahl was afkomstig uit het Duitse Trier en was een geboren kunstenaar.

Jarenlang had zij in een klooster in Keulen geleefd en waarschijnlijk zijn de beelden een gift aan het Maaseiker klooster door de welgestelde ouders van één der Duitse "pensionnaires" die in Maaseik hun opvoeding genoten..

Mevrouw Spiertz herkende in het beeld van de geknielde blanke koning zelfs de gelaatstreken van de vader van zuster Hubertine.

Toen kort daarop Mevrouw Spiertz de oude zuster in Simpelveld naar de Maaseiker beelden informeerde antwoordde deze bescheiden: "Hoe kan ik dat nog weten. Er staan beeldjes van mij van Washington tot Rome...ja, ook in het Vaticaan."

Zuster Hubertine overleed op 19 oktober 1993, maar haar beelden zijn er nog steeds. En laat ons hopen dat de v.z.w. Groot-Klooster en het stadsbestuur de waarde ervan inzien en de nodige maatregelen treffen voor het verdere behoud van deze waardevolle beeldengroep.

3

IN MEMORIAM

4 Jaak Bergers

Eerw. Heer Jan van Wegberg
(°1919 - +1998)

Grondlegger Partnerschap Wegberg, Echt, Maaseik ging heen. Kruisheer Jan van Wegberg, afkomstig uit Echt en bijna heel zijn leven lang actief in onderwijs en pastoraal, was ooit op zoek naar zijn afkomst en vond zijn wortels

over de grens in Wegberg. Hij was de grondlegger in 1971 van de Partnerschapsidee tussen Maaseik (België), Echt (Nederland) en Wegberg (Duitsland). Samen met o.a. confrater E.H. Sangers werden door hem over de landsgrenzen heen uitwisselingsprogramma's opgezet, uitgevoerd of gestimuleerd. Zowel de brandweerkorpsen, als de sportclubs en de sportraden, de jeugdverenigingen als de culturele organisaties wisselden programma's uit, bezochten elkaar en werkten aan Europa. Niet elk jaar was de werking even intens of veelzijdig. Wij zijn het aan de overledene verschuldigd ervoor te zorgen dat de plechtige oorkonde die ooit tussen deze drie plaatsen werd overeengekomen, nooit dode letter wordt.

Eerw. Heer Eddy Reichmann
(°1916 - +1998)

Leeftijdsgenoot en collega leraar Duits van Pater Jan, zoals men E.H. van Wegberg graag noemde in Wegberg, was E.H. Reichman. Hij was o.a. assistent in de parochie Aldeneik en later meer dan 20 jaren rector van de kerk in 't Ven. Heel wat mensen genoten van zijn vele en regelmatige ziekenbezoeken.

6. Dood en begrafenis

Kwalen en pijn werden van oudsher bestreden met natuurlijke middelen, die door de overlevering waren doorgegeven of steunden op eigen ervaring. De zogenaamde keukenremedies zijn nog steeds, zij het in mindere mate, in zwang. Nog altijd zijn er personen die heel wat afweten over zalven, baden en afkooksels van allerlei kruiden.

De mensheid heeft daarnaast ook steeds haar toevlucht genomen tot magische en buitennatuurlijke praktijken. Daarbij werd heil en genezing gezocht bij de volksgeliefde heiligen. Volksreligie was steeds nauw verbonden met de volksgeneeskunde, die vooral steunde op het gebruik van kruiden. Eeuwenlang was het beroemde "Cruydeboeck" van Dodoens een leidraad voor wonderdokters, waartussen ook heel wat

Van wieg tot graf. Gebruiken te Maaseik en omgeving tijdens de periode 1900-ca. 1950

vervolg

Mathieu Daemen

5

kwakzalvers. In iedere boekhandel kan men vaststellen dat de hedendaagse mens teruggrijpt naar oude remedies, en het geloof in de kracht van planten en kruiden weer hoogtij viert. Daarnaast werden bezweringen, gebeden en handopleggingen als geneesmiddel aangewend. In iedere streek was wel iemand te vinden die zich met deze praktijken bezighield. Sommige genezers, waaronder "t Menneke van Genk" en het "Pastoorke van Uikhoven", vroegen geen ereloon. Ieder kon naar eigen vermogen en godsvrucht iets deponeren in een daartoe bestemde bus. Het "Scheperke van Grote Spouwen" bereidde drankjes uit planten, die hij 's nachts ging plukken in bossen en weiden. Het "Menneke van Genk" kon steunen op een lange familietraditie. Hij was vooral bekend voor zijn zalven en pleisters tegen huidaandoeningen, zweren en gezwellen. Daarnaast schreef de zeer godvruchtige man novenen en bedevaarten voor. Albert Kraewinkels was er ooit op bezoek met zijn broertje Godfried, de latere kruisheer, die als martelaar stierf te Buta op 30 mei 1965. De wonderdokter stak enkele kaarsen

aan en sprak gebeden uit over de verzwakte knaap.

Zijn voorschrift bestond uit het eten van "aofte" (gedroogde peren). Bakker Van Wijck in de Hepperstraat werd de leverancier.

In ernstige gevallen stelde men zijn vertrouwen in een noveen. Familieleden en burenen gingen negen opeenvolgende dagen naar de kerk, een nabijgelegen kapelletje, of een aangewezen bedevaartplaats. Met de trein ging men naar Scherpenheuvel; te voet naar O.-L.-Vrouw-Troosteres-der-Bedrukten te Opijter. In Swartbroek, het kleinste kerkdorp van de gemeente Weert, werd de H. Cornelius vereerd. Hij werd aanroepen ter afwering of genezing van ziektes als stuipen, kinkhoest, jicht en vallende ziekte. Mannen gingen er meestal naartoe, gedeeltelijk met de fiets, gedeeltelijk te voet; vrouwen legden een deel van het traject af met de koets. Eenmaal per jaar maakten echte

bedevaarders, zoals Jef van Jaan, Jaak van Helmus en Henrie Graux er een voettocht van. Ze vertrokken midden in de nacht om net op tijd voor de vroegmis in Swartbroek aan te komen. Eens hun opdracht volbracht, vatten de moedige pelgrims de terugtocht aan. Droge kelen, ten gevolge van de stoffige wegen en optredende vermoeidheid, deden hen besluiten enkele rustpauzes in te lassen. Moe, maar voldaan, en met enige uren vertraging op het voorziene uur, belandden zij in de vroege avond terug in Maaseik.

In Heppeneert kon men steeds een beroep doen op "tante Marie", beter gekend als de 100-jarige van Heppeneert. Zij verwittigde de burenen en samen gingen ze in de woning van de zieke de rozenkrans bidden.

Berechting

Wanneer alle mogelijke middelen waren uitgeput, werd tenslotte de dokter bij de zieke geroepen. In Maaseik kon men een beroep doen op de dokters Quix, Moors, Driane, Hendrix en Vanderzijl. "Het moet toch wel erg zijn", zeiden de burenen, "want de dokter is geweest." Wanneer hij geen hulp meer kon bieden, kwam het er op aan te zorgen dat de stervende zo vlug mogelijk de "Laatste Heilige Sacramenten" ontving. Vergezeld van de koster of een misdienaar, die een brandende lantaarn droeg en een bel,

Priester met Ons Heer en de Heilige Olie (archief van het Volkskundig Educatie Bureau, Susteren)

waarmee af en toe een discrete slag werd gegeven, trok de priester te voet met "Ons Heer", gehuld in superplie, en bekleed met stola en velum, naar het sterfhuis. Voorbijgangers knielden eerbiedig neer en sloegen een kruisteken. De landbouwer hield zijn paard staande en nam zijn pet af.

Op een tafeltje, dat met een wit linnen doek bedekt was, stond een kruisbeeld tussen twee brandende kaarsen. Er naast lag een gewijd palmtakje bij een glas water. De priester zalfde de ogen, de oren, de neus, de mond, de handen en de voeten van de zieke. Wanneer hij in staat was te biechten en te communiceren, sprak men van de "volle bediening". De priester las de gebeden van de stervende en gaf de pauselijke zegen. De zieke voelde zich gesterkt, en de huisgenoten, die samen met de aanwezigen het rozenhoedje baden, waren gerustgesteld.

Angst voor een plotse dood

Met de vergankelijkheid der dingen was de mens vroeger zeer vertrouwd. Op vele ogenblikken in het kerkelijk jaar werd hij eraan herinnerd. Zo ging men met Allerheiligen in processie naar het kerkhof om er de doden te gedenken. Met Allerzielen kon men een volle aflaat verdienen, mits bijzondere voorwaarden te vervullen. Na gebiecht en gecommuniceerd te hebben, diende men, bij elk kort kerkbezoek, vijf Onze Vaders en vijf Weesgegroeten te bidden. Na die gebeden, waaraan telkens een intentie werd toegevoegd, ging men een luchtje scheppen, om daarna weer achteraan in de kerk plaats te nemen. Met deze volle aflaat van Portioncula, kon men gestorven familieleden en vrienden een beetje vlugger uit het vagevuur verlossen. De bekommernis om een goede dood voor zichzelf, en ook voor de anderen, kwam tot uiting in vele gebeden en devoties. Uit het begin van deze eeuw dateren de

papiertjes, die bestemd waren om steeds op zak te hebben, en waarbij men hoopte dat ze zouden gevonden worden bij een ongeval. Hierop stond vermeld dat men rooms-katholiek was en dat men in geval van een ernstig ongeval, of overbrenging naar een ziekenhuis, de bijstand van een priester eiste.

Vroeger toonde men zijn angst om onvoorbereid te sterven, terwijl hedendaags niet zelden de wens wordt uitgedrukt plotseling te mogen sterven, hetgeen aantoonde dat het begrip "doodzonde" aan inhoud heeft ingeboet.

Overlijden

Geboren worden, opgroeien, sterven, het is de wet van de natuur. In vergelijking met vroeger, zijn de gebruiken bij overlijden erg gewijzigd. Toch zijn bepaalde "verplichtingen", zoals het lijk groeten, het condoleren van de familie en het bijwonen van de

Je déclare appartenir à la Religion Catholique Romaine. En cas d'accident grave ou de transport d'urgence à un hôpital, je réclame près de moi le prêtre catholique. Si je meurs, je VEUX les prières de l'Église Catholique. C'est ma VOLONTÉ FORMELLE.

En pleine jouissance de mes facultés, j'en demande l'exécution.

(Signature et date).

Jean. Aenderst

Maaseik le 24/9/1899

8

(uit de verz. van I. Kraewinkels)

begravenis, nog steeds gebruikelijk. Ziek zijn en sterven is thans veel minder dan vroeger een zaak van de buurtbewoners: zieken en stervenden blijven steeds minder in de vertrouwde omgeving. Ze worden doorgaans overgebracht naar het ziekenhuis. Daardoor is de traditionele rol van de omgeving sterk gewijzigd. Onmiddellijk na het overlijden werden de ogen van de overledene gesloten. Het lichaam werd gewassen en gekleed: vrouwen in hun beste kleed, mannen in hun beste kostuum. Het afleggen van de dode gebeurde meestal door dezelfde persoon uit de buurt. In Maaseik kon men rekenen op de zusterkes van het hospitaal; in Heppeneert was dit weeral de taak van Maria Deckers. Het gebruik de dode "op 't sjouf te leggen" (op stro) bleef in Nederlands Limburg, alsook in ver afgelegen gehuchten in onze provincie, tot aan de Tweede Wereldoorlog voortbestaan. De uitdrukking "van bed op stro geraken" herinnert hier nog aan. Onder de kin legde men een doekje of een kerkboek. Rond de verstijfde vingers

van de samengebrachte handpalmen, werd een rozenkrans gestrengeld, met het kruisje tussen duim en wijsvinger. In afwachting dat de dichtstbijwonende schrijnwerker of meubelmaker de maat kwam nemen, werd het lichaam in de beste kamer op tafel gelegd, of op een houten plank, die door de koster ter beschikking werd gesteld.

Kunstschilder Charles Gessler (1834-1920) op zijn sterfbed (foto: Marcel Hendrickx)

Albert Kraewinkels, die opvallend veel herinneringen bewaart aan zijn kinderjaren, vertelt: "Tijdens zijn slaap rochelde grootvader nogal opmerkelijk. Zijn petekind (Albert) bracht de nacht steeds door in grootvaders slaapgelegenheden. De jonge knaap was soms zeer verveeld met dit gerochel. Grootvader overleed, en werd opgebaard in de beste kamer. Zijn petekind had al menigmaal gevraagd het stoffelijk overschot te mogen begroeten. Vooraleer de begroeting plaats greep, ging één van grootvaders zonen onzichtbaar plaats nemen achter het opgebaarde lijk. Op het ogenblik dat het petekind grootvader eerbiedig groette, rochelde de onzichtbare zoon. Volledig overstuurd liep de kleine de kamer uit al roepend: "Grootvader is niet dood, want hij rochelde nog."

Het kisten

't Moet zijn dat een schrijnwerker uit de Bosstraat zich verplicht voelde de standing van dé winkelstraat hoog te houden. Feit is dat een eikenkist er

1000 fr. kostte, waar, voor dezelfde kwaliteit, een schrijnwerker uit de Bleumerstraat slechts 700 fr. vroeg. Wie met dennenhout tevreden was, kwam er met 300 fr. van af. Een doods-kist maken was in die tijd een buitenkansje, waar de maker een behoorlijk dagloon mee verdiende. Uiteraard moest hij alle andere opdrachten even opzij zetten, wegens de spoedeisende omstandigheid. Het gebeurde meer dan eens dat de schrijnwerker 's avonds laat nog bezig was met het vernissen van een kist, waarin 's anderendaags de overledene zou begraven worden. Het verschil tussen een eikenhouten kist en een kist van mindere kwaliteit was vooral te merken aan het uur waarop de lijkdienst plaats had. Meestal werd het lijk gekist de avond vóór de begrafenis. Vooraf werd aan de familieleden de gelegenheid geboden de overledene een laatste maal te groeten en een kruisje te geven. Wanneer veraf wonende familieleden pas de dag van de begrafenis konden aanwezig zijn, werd de kist voorlopig gedicht, en diende de schrijnwerker terug te komen om ze definitief te sluiten.

Gegoede burgers lieten de kist van binnen met zink bekleeden door Chrétien Kraewinkels, later ook door de zonen Jaak en Mathieu. Voor het bijzetten in een grafkelder werd de kist steeds volledig met zink bekleed. Naargelang het bedrag dat de familie wenste te besteden, werd ook de buitenkant verfraaid. Op het kleine houten kruis, bovenop de kist, werd een Christusbeeld in zamac of koper genageld. Soms werd het koperen beeld vervangen door een eenvoudig houten kruisje, alvorens de kist in de grond werd neergelaten. Het beeld werd meegenomen naar huis, waar het werd ingelijst of in de woonkamer opgehangen. Na de Tweede Wereldoorlog verliepen mechanisatie en specialisatie in versneld tempo. De schrijnwerker ging kisten verkopen die door firma's kant en klaar werden geleverd. In Maaseik werd zijn

taak overgenomen door koster Jean Vancleef. Nadien deden de begrafenisondernemers hun intrede. Geleidelijk gingen zij over tot de volledige begrafenisregeling, naar wens van de nabestaanden. Met de opkomst van de begrafenisondernemingen, zijn ook nieuwe gebruiken in zwang gekomen. Voortaan gingen familieleden - meestal mannen - rond de kist staan, om het rouwbeklag in ontvangst te nemen. Ook rouw hangen in het sterfhuis werd veralgemeend, daar waar dit voorheen alleen bij de burgerij voorkwam. In vroegere tijden was burenhulp noodzakelijk. Zo noodzakelijk zelfs, dat men sprak van burenplicht. Men moest elkaar helpen, omdat men van elkaar afhankelijk was. De meeste mensen waren arm, en instanties die hulp konden bieden waren er praktisch niet. Wel waren er de St. Vincentiusvereniging en de armenzorg. Zonder wetgeving en een degelijk onderbouwd systeem terzake, bleef de hulp slechts een druppel op een hete plaat. Nu men begeleid wordt van wieg tot graf, is er van burenplicht nog nauwelijks sprake.

Bij elk overlijden hadden de burens verplichtingen (naoberplicht). De taken werden meestal spontaan verdeeld. Op sommige plaatsen, zoals in Molenbeersel en Neeroeteren, gebeurde de toewijzing bij loting. Uit hetgeen volgt zal duidelijk blijken hoe omvangrijk de vroegere burenplicht wel was.

Overluiden

Onmiddellijk na het overlijden gingen twee of drie naaste burens naar de kerk, om de afgestorvene te overluiden. In de meeste parochies kon men aan de manier van luiden horen of het een man, een vrouw of een kind betrof. Voor een man begon men met de zware klok, voor een vrouw met de lichte. Op het einde werden beide klokken geluid. Voor een kind dat zijn plechtige communie nog niet had gedaan, werd alleen de kleine klok geluid. Er bestond

9

een groot onderscheid in de manier van luiden volgens de plaatselijke gebruiken, en volgens de klasse van de begrafenisdienst. In de hoofdkerk werd er niet geluid onmiddellijk na het overlijden, doch pas de dag vóór de begrafenis. Het behoorde tot de taak van de koster. In Aldeneik werd er iedere dag geluid om 11.30 u. en dit zolang de dode boven de aarde lag. De duur van het luiden gebeurde volgens bepaalde onderrichtingen. Zo werd er driemaal geluid, telkens met een korte pauze. In Molenbeersel keerden de luiers naar het sterfhuis weer met de dodenplank. De plank, die tegen de gevel van het sterfhuis werd geplaatst, droeg als opschrift: "heden ik, morgen gij", met daaronder een doodshoofd en gekruiste beenderen. In Maaseik werd de plank vervangen door een kruis. Het bleef er staan tot aan de dag van de begrafenis. Wie er voorbij kwam nam zijn pet af. Er was eerbied voor de dood. Hij werd niet weggemoffeld, zoals heden ten dage, maar hoorde integendeel tot het leven.

Aanzeggen

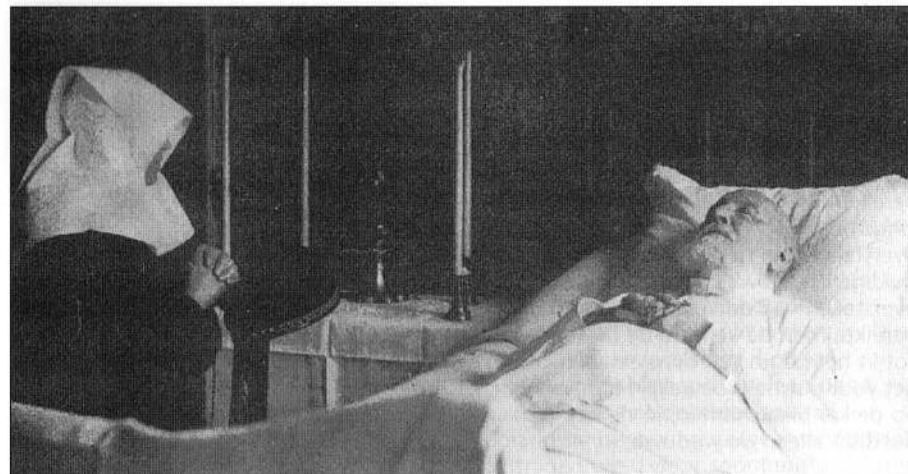
Twee buren gingen "Terliejk biêje", of aanzeggen. Hieronder werd verstaan het overbrengen van het doodsbbericht. In Heppeneert was ook deze taak bij tante Marie in goede handen. Doorgaans wist men al over wie het ging: men had de pastoor zien gaan voor de berechtiging, of men had het horen vertellen. In Aldeneik gingen de naaste buren van huis tot huis. "Wij komen u de groeten doen van de familie X en nodigen u uit om vandaag, morgen en overmorgen om 7 u. te komen bidden". Met deze vaste formule werden de bewoners begroet. Nadien keerden de twee buren naar het sterfhuis terug, om te melden dat zij hun opdracht hadden vervuld. Meteen vroegen ze of de familie nog een wens had. Totdat het schrijven van doodsbrieven in voege kwam, dienden dezelfde personen ook de familieleden in de naburige gemeenten van het overlijden op de hoogte te brengen.

De opdracht, die te voet of per fiets werd uitgevoerd, kon heel wat tijd in beslag nemen.

's Avonds kwam men samen om te bidden in de kerk, of in een nabijgelegen kapel, of, indien mogelijk in het sterfhuis. Bekende voorbidders in Aldeneik waren Bér Geelen, Kla Paumen en juffrouw Ida Peeters. Er werden drie rozenhoedjes gebeden, of samen één rozenkrans. Elk tientje, dat bestond uit één Onze Vader en tien Weesgreetjes, werd voorafgegaan door het opzeggen van één der vijf Blijde, vijf Droevige en vijf Glorievolle mysteries. Om te eindigen volgde nog de litanie van O.L. Vrouw. Bij een samenkomst in de woning van de overledene heerste er steeds een speciale sfeer. In de donkere kamer tekende de olielamp vreemde schaduwen op de muren. Het lichaam van de dode werd spookachtig beschenen door het flikkerlicht van de kaarsen. Zelfs de meest geharden voelden zich niet op hun gemak.

Waken bij de dode

's Nachts werd er bij de dode gewaakt. Op sommige plaatsen nam de familie die taak op zich, eventueel geholpen door de buren. Meestal hoorde ook de dodenwacht tot de taak van de buren. De wakers- meestal drie of vier man- vulden de tijd afwisselend met bidden, praten, kaartspelen. Om de nacht door te komen en niet in slaap te vallen, zorgde de familie voor voldoende koffie en meestal ook een fles jenever. Aan beide kanten van de kist stond een brandende kaars. Men begon aan zijn taak met frisse moed. Na enige tijd miste de drank zijn werk niet en sloeg de vermoeidheid toe. Momenteel komt het waken bij de dode nergens meer voor. Men kan zich vragen stellen over de zin van dit vroegere gebruik, tenzij men ervan uitgaat dat hier sprake is van één van de vele Oud-Germaanse gebruiken die stoelen op bijgeloof.

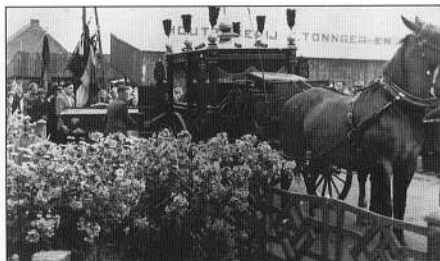
Oud-minister en medestichter van de Belgische Boerenbond, Joris Helleputte, (1852-1925) op zijn sterfbed (foto: KADOC)

Uitvaart

Op de dag van de begrafenis kwamen familieleden, vrienden en kennissen bijeen in de woning van de overledene. Ieder binnenkomende kreeg een kop koffie aangeboden. Hiervoor zorgden de buurvrouwen. Intussen was de lijkbaar voor de deur neergezet. Er waren twee soorten: de schouderbaar, die op de schouders van de dragers werd gelegd, en de handbaar, die gedragen werd met de hand. De kist was bedekt met een baarkleed met daarop een gouden kruis. De mannelijke familieleden namen als eerste plaats achter de lijkbaar, gevolgd door de vrouwelijke en daarachter de buren en de overige deelnemers. Vooraleer de lijkwagen in gebruik kwam, werd de dode door de buren naar zijn laatste rustplaats gedragen. Het was gebruikelijk dat een grootgrondbezitter door zijn pachters werd gedragen. Frits Goyens, de oudste mannelijke inwoner van Wurfeld (03-7-1914) en nog steeds schatbewaarder van de kerkfabriek, herinnert zich de begrafenis van vrederechter Stiels en de kasteelheer de Fraipont. Na de lijkdienst hielp hij als pachter mee met het bijzetten van de

kist in de familiegrafkelder. Er diende heel omzichtig te werk gegaan om de vroeger geplaatste kisten, die op twee rijen boven elkaar gestapeld waren, niet te beschadigen. In regel waren er vier of zes dragers. Was de afstand tussen het sterfhuis en de kerk te ver, dan waren er twee groepen van vier, die elkaar onderweg aflosten. In de gehuchten van Maaseik werd het lijk vervoerd met de boerenkar. Om schokken in de kuilen en gaten in de aarden wegen op te vangen, werd de kist op roggestro geplaatst. Voor de begrafenis waren de inwoners van Wurfeld, Gremelslo en het Ven, tot in de helft van deze eeuw aangewezen op de parochie Aldeneik. Een poging van de inwoners van Gremelslo om een eigen kapel te bouwen op hun grondgebied werd door de invloedrijke familie Nagels verijdeld. Zij schonk een stuk grond, waarop rond 1900 een kerkje werd gebouwd, dat in 1953 werd verbouwd tot zijn huidige vorm. In 1942 werd Wurfeld een rectoraat, om in 1956 als zelfstandige parochie te worden erkend, met E.H. Claessens als eerste herder. Een begrafenis in die tijd was geen sinecure. De lijkstoet volgde een

vast bepaalde weg, lijkweg genoemd, die zoveel mogelijk afweek van de hoofdwegen. De lijkweg vanuit Wurfeld liep als volgt: Wurfelderweg, Verloren Koststraat, Kruisstraat, Heirweg, Meidoornweg, Bloesemweg, Hamontweg, om via de brug de kerk te bereiken. In Gremelslo trok de rouwstoet langs de "Nieuwe Hof", om na het oversteken van de Weertersteenweg de huidige Vennerweg te volgen. Na het oversteken van de Venlosesteenweg, bereikte men de kerk via de Javanastraat. Tot in het begin van deze eeuw kwam het voor dat de vrouwelijke familieleden op de kar plaatsnamen; in de Kempen deed dit alleen de weduwe.

Begravenis van Paula Theuwissen, verpleegster bij de Weerstand en groot-invalide van de oorlog 1940-1945, op 22.7.1951.

Achter de lijkwagen herkennen wij Evrard Voorpijl, Hector Dumarey en Jeanne Schiepers
(foto: Anna Franssen-Meekels)

Maaseik teruggaat is ons niet bekend. Wel vonden wij in een beslissing van het Schepencollege van drie december 1929 vermeld: " Bij beraadslaging van 13 juli 1907 is de koster der parochiekerk alleen gelast met het inbeuren van het tarief van de dodenwagen en mag deze slechts gebruikt worden na aangifte bij de koster en schriftelijke kennisgeving van deze aan de aannemer. In het tarief is slechts de prijs vastgesteld van één paard.

Indien er twee paarden gevraagd worden, moet de vermeerdering van vervoerkosten aan den aannemer voldaan worden."

Begravenis 1e klas	fr. 40.00
Begravenis 2e klas	fr. 30.00
Begravenis 3e klas	fr. 20.00
Begravenis 4e klas	fr. 15.00
Voor de gehuchten	fr. 30.00
Voor Eelen	fr. 40.00
Voor Ophoven	fr. 40.00
Voor Kinroy	fr. 45.00
Voor Neeroeteren	fr. 45.00
Voor Rothem	fr. 45.00
Voor Dilsen	fr. 55.00
Voor Opoeteren	fr. 60.00
Voor Molenbeersel	fr. 60.00
Voor Kessenich	fr. 55.00

12

Begravenis in de Kempen

De lijkwagen

De "corbillard" of lijkwagen kwam in gebruik op het einde van de vorige eeuw. Het was een sierlijke houten wagen, met rouw bekleed. In Maaseik werd het vervoer van de lijken, telkens voor een bepaalde periode, bij inschrijving toegekend. Dankzij Jo Op de Kamp, die over een zeer sterk herinneringsvermogen beschikt, is het mogelijk de namen van de laatste lijkvoerders te vermelden: een zekere Stultiens (Schillingstraat), bijgenaamd "Naus van Zentjes", Jean Segers (Pelserstraat) en als laatste Jean Franssen (Plantage), door jong en oud gekend als "Zjang van de Frens". Hoe ver het bezit van een lijkwagen te

Op 28 juni 1947 besloot de gemeenteraad over te gaan tot de aankoop van een nieuwe lijkwagen, bij de firma Fouillon te Hoei. Prijs 40.000 fr. In 1948 werden de aanbestedingsvoorwaarden en meteen ook de tarieven grondig gewijzigd. De duur van de gunning werd vastgesteld op één jaar, met aanvang op één januari. De aannemer diende een borgsom te storten van 2000 fr. Voor alle begrafenissen binnen de stad was hij verplicht zwarte kledij te dragen en voor een begravenis van 1e en 2e klas een hoge hoed. Jean Franssen sleepte de gunning in de wacht. Het tarief door de familie te betalen zag er uit als volgt.

Lijkdienst van 9 u. (3de klas), 1 paard	175 fr.
Lijkdienst van 10 u. (2de klas), 1 paard	225 fr.
Lijkdienst van 11 u. (1e klas), 2 paarden	350 fr.
Lijkdienst in de gehuchten, 1 paard	300 fr.;
2 paarden	400 fr.

Op een dag, einde jaren vijftig, keerde de ondernemende "Zjang" van Brussel weer met een tweedehands auto-corbillard. Blijkbaar vonden veel Maaseikenaars het maar niets, met paard en wagen naar hun laatste rustplaats te worden gevoerd en hadden zij gehoopt en gewacht om op een meer comfortabele manier hun laatste trip te mogen maken. Feit is dat Zjang gouden zaken deed. Op zekere dag verbaasde hij

iedereen met een spiksplinternieuwe wagen, super-de-luxe. De vele treurige belevenissen, eigen aan zijn job, lieten hem niet onbewogen. Zo kwam het dat hij in 1976 de lijkwagen overliet aan Pierre Vanclief, die zijn overleden vader als koster was opgevolgd. Intussen was de modernisering van het begrafeniswezen op volle gang gekomen. Pierre zou de trein niet missen. Tot aan de Tweede Wereldoorlog waren de begrafenisondernemers vaak schrijnwerkers, koster, ziekenverplegers, kortom personen die beroepshalve een band hadden met het begrafeniswezen. Zolang de begraafing gemeenschappelijk gedragen werd door spontane solidariteit, was er geen behoefte aan een ondernemer. Stilaan gingen begrafenisondernemers van hun bijberoep een hoofdberoep maken. Veelal zijn het thans familiebedrijven, die bij gelegenheid op hulp van buiten af kunnen rekenen en de uitvaart tot in detail verzorgen. De versiering van de lijkwagen verschilde naargelang van de klasse van begravenis. Bij een eersteklas begravenis, om 11.00 u. - een vijfherenmis - werden twee - soms vier zwarte - in rouw gehulde paarden, aangespannen. Alleen de ogen en oren werden vrijgelaten. Zelfs de hoeven werden zwart gemaakt. De dieren droegen een zwarte pluim op het hoofd. Ook de lantaarns werden met een pluim versierd. Op de bok zaten twee koetsiers. Zij droegen een zwart pak, handschoenen en een hoge hoed. Bij een begravenis om 10 u. - een drieherenmis - werd de wagen door slechts één in rouw gehuld paard getrokken. Bij een mis om 9 u. - met slechts één priester - was paard noch wagen met rouw bekleed.

Directeur Konings, onderdirecteur Brouns en de leraren Santermans en Kees, flankeren de corbillard die hun jonge collega Harie Vanauvel, op 8.12.1965 naar zijn laatste rustplaats voert.
(foto: Anna Franssen-Meekels)

13

Bij een begrafenis kwam nog ander standensverschil tot uiting. Bij goeude families werden er veel brandende kaarsen rond de lijkbaar gezet; bij arme mensen hooguit vier, op iedere hoek één. Ook de zang en de versiering van de kerk onderstreepten het klassenverschil. Bij een mis van 11 u. werd er volledige rouw gehangen; bij een mis van 10 u. gedeeltelijke; om 9 u. ontbrak de rouwersiering. Wie geen geld had om de kosten te dragen werd "van de arme" begraven, dit is op kosten van het armenbestuur, met een vroege mis.

De uitvaartdienst

Op het ogenblik dat het lijk de kerk werd binnengedragen, alsook bij het verlaten van de kerk, werden de klokken geluid: bij een begrafenis om 11 u. drie klokken, om 10 u. twee klokken en bij een dienst om 9 uur één klok. Het luiden met de zware klok was een heel karwei. Jean Dirx uit Aldeneik kan er van mee spreken. Het gebeurde op een zondagmiddag, vóór het lof, aldus onze zegsman. Jef Geelen, zoon van de vermaarde voorbidder, maakte er een spelletje van. Aangemoedigd door enkele kerkgangers, liet hij zich mee omhoog hijsen. Dollé pret! Tot iemand riep: "Daar is de pastoor!" Van het verschieten liet Jef de koord los en viel pardoes met zijn hoofd in het wijwatervat. Pastoor Brouwers kon er niet mee lachen. Hij vatte de grapjas bij de kraag en doopte hem een tweede maal. In Maaseik kon koster Jaak Hacken (later ook Jean Vancleef) rekenen op de hulp van Jef van Jaan en de schoenmaker Martin Verbeek, die op het kerkplein woonde. Om de gelovigen die een eind van de kerk woonden tijdig te verwittigen, werd er twintig minuten vóór de aanvang van iedere mis, met de grote klok geluid. Tien minuten later hoorde men het "trumpen" (luiden met de lichte klok). Dit was het teken voor de dichtbij wonenden "zich ter kerke" te begeven. In tegenstelling tot de gehuchten, was

het bij begravenissen in de hoofdkerk lange tijd niet gebruikelijk dat de vrouwelijke familieleden in de stoet meelingen. Zelfs aan de begrafenisdienst namen zij niet deel: het paste niet dat zij hun verdriet aan de massa toonden.

De volgorde in de stoet werd bepaald door de graad van verwantschap, zoals dat nu nog gebruikelijk is. Gedurende de ganse tocht werd er luidop gebeden. Binnen de stadswallen ging de priester de dode "uithalen". Tot in het begin van deze eeuw werden veel afgestorvenen van buiten de wallen, op de morgen van de begrafenis, naar "Het Sterfhuys" gevoerd. De kist werd er in de gang neergezet, om vóór de aanvang van de begrafenisplechtigheid, door de geestelijke(n) te worden afgehaald. Na de begrafenis ging de familie in de achterin gelegen zaal het dodenmaal nuttigen.

In het Sterfhuys gebeurde ook het leveren en betalen van klaverzaad, dat vooraf verhandeld was in het café "De Beurs". Naast het café bestond het pand uit een grote boerderij waarvan stallen en schuren zich uitstrekten tot een eind in de Torenstraat. De uitbater, Jean Raedschelders, woonde er met zijn broer en zus. Hij was een tijdlang gemeenteraadslid en schepen. Steevast verscheen hij op de vergaderingen op zijn klompen, hetgeen hem de bijnaam "Klompesjjepe" opleverde. Het was ook in deze herberg dat de bejaarden die in het oudmannenhuis verbleven getraakteerd werden op bier en jenever, een pond tabak en een lange aarden pijp, telkens één van hun makkers begraven werd; alles bekostigd uit de fondsen van een liefdadige instelling. (Martin Boonen, Het Sterfhoeuws, een oude naam in eer hersteld, De Maaseikenaar, jg. XXII, 1991, nr. 4, p.212-214). Tot na de Tweede Wereldoorlog, werden de lijken van buiten de Bospoort neergezet in het café Meerten (later Segers en Dalemans), thans café

Smeedijzeren grafkruisen sieren de gevel van het café en ijzerhandel Meerten aan de Bospoort (thans café H. Wammes) (zichkaart uit de collectie van I. Kraewinkels)

H. Wammes. De mannelijke familieleden stonden rond het lijk tot de priester het kwam afhalen. Was de overledene lid van een vereniging, dan gingen de leden met de vlag voorop, mee in de stoet. Indrukwekkend was een begrafenis waarbij de leden van de harmonie vóór de lijkstapten onder het spelen van een dodenmars. Op de melodie van de meest gespeelde treurmars bestond een bekende tekst, die door toekijkende Maaseikenaars zachtjes werd meegezongen: "Zjang kan vuur miech

gein kemissies neet miër doen...." Men kan deze tekst interpreteren als een zich afzetten tegen de doodsgedachte. Bij de begrafenis van een lid van de kerkfabriek werd de lijkstap geflankeerd door vier medeleden, die elk een flambouw droegen. Voorbijgangers bleven eerbiedig staan, tot de stoet voorbij was. Op de plaats waar de priester de rouwstoet tegemoetkwam - in Aldeneik aan de brug, in Heppeneert aan de "Hoogte" - werd de kist van de wagen genomen. Ze werd naar de kerk gedragen en er in het portaal neergezet.

Indrukwekkende begrafenis van Jacques Peeters (22.5.1873-2.2.1935), voorzitter van de Koninklijke Harmonie en stichter en schatbewaarder van "Les petits oiseaux" voorloper van de huidige Sint-Vincentiusvereniging. Vooraan herkennen we deken Spitz, kapelaan Ceysens en de suisse Thieu Leenders (uit de collectie van I. Kraewinkels)

AANDOENLIJKE BEGRAFENISPLECHTIGHEID te MAESEYCK

Den 1 Maart had te Maeseck de zeer aandoenlijke begrafenis plaats van de kleine Simone Opdekamp-Cordie, Lid van de Turnclub «Lichamelijke Ontwikkeling» die bij de droeve plechtigheid de laatste eer bewees. — Boven links — Turners en Turnerssen dragen het stoffelijk overschot van hun jongste turnermakkertje. — Rechts. De aankomst ter kerk. — Onder links. Bloemen en kransen gedragen door de medevriendjes. — Rechts. Het verlaten der kerk. — Inzet. Het portret van de kleine Simone.

16

Aandoenlijke begrafenisplechtigheid van de kleine Simone Op de Kamp op 22 maart 1930.

Boven links: de dragers Jef Joyeux, Mathieu Kraewinkels, Antoine Willems, Pierre Vanderhoeven en de leden van de turnkring "Lichamelijke Ontwikkeling" Camille Schouteden, Mathilde Dirksen en Mariette Schulpen.

Boven rechts: kruisheer Van den Elzen, deken Spitz, pastoor Segers, ?.

Beneden rechts: de suisse Thieu Leenders. (foto's: Jo Op de Kamp)

Daar werd ze door de priester afgehaald en vooraan in de kerk opgesteld tussen brandende kaarsen. Bloemen of kransen waren zeldzaam. Rond 1945 werd een katafalk-baar of lijkbaar genoemd - algemeen. Intussen hadden de kerkgangers plaats genomen: de mannen rechts, de vrouwen links. Bij de offergang kwamen eerst de mannen, dan de vrouwen naar voor, om de pateen te kussen. Het uitdelen van bidprentjes of doodsprentjes is na de Tweede Wereldoorlog algemeen

geworden. De eerste bidprentjes kwamen in gebruik in de periode 1600-1650. In eerste instantie werden de geestelijken op deze wijze herdacht. Later ging de rijke bovenlaag van de bevolking er gebruik van maken. Zij hadden het geld om prentjes te laten drukken en waren door hun opleiding in staat ze te lezen. Vóór de opkomst van de massaproductie, waren het prachtige kunstwerkjes (kopergravures). Tot het eind van de 19e eeuw kende men de knekelprentjes (doodshoofd en

beenderen), dikwijls met een moraliserende tekst. De kerkhofprentjes met graf- en kerkhofzicht hielden stand tot in het begin van deze eeuw. Met de opkomst van de fotografie verschenen de portretprentjes waarop een foto van de overledene staat. Zij zijn op vandaag nog in trek. De tekst van de bidprentjes maakte eveneens een evolutie door. Aanvankelijk beperkte men zich tot een oproep voor het zieleheil van de overledene te bidden, met daarbij enige biografische gegevens. Nu zijn de teksten veelal toepasselijk op de deugden en verwezenlijkingen van de overleden persoon.

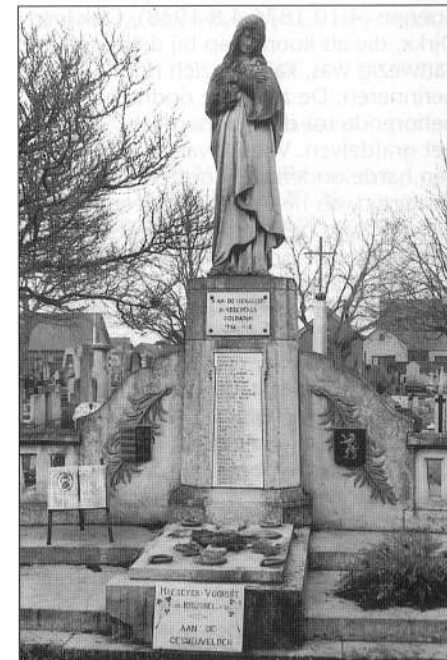

(uit de verz. van Marcel Hendrickx)

Marcel Hendrickx, trouwe medewerker van "De Maaseikenaar", bezorgde ons een tekst met betrekking tot de doodsprentjes uit de Eerste wereldoorlog waaraan wij volgende gegevens ontlenu. De Duitse bezetter was beducht voor mogelijke rellen, telkens een herdenkingsdienst plaats had voor

een gesneuvelde frontsoldaat. Er werd gevreesd voor patriotistische manifestaties. In een rondschriven drukte de bezettende overheid erop, streng toe te zien op de verspreiding van de bidprentjes. Er werden een aantal richtlijnen megedeeld, waaraan men zich diende te houden. De tekst moest sober zijn. Naast de naam en geboortedatum mocht er vermeld worden, "gestorven voor het vaderland te den....." "Een gebed van algemeen godsdienstig karakter was toegelaten, doch alle verwijzingen naar krijgsverrichtingen waren verboden. Het aantal prentjes was strikt gelimiteerd: ten hoogste 200 exemplaren mochten er gedrukt en verspreid worden. Aan deze strenge verordening, door graaf Harrach ondertekend, werd een nota van baron von Rosen, Keizerlijke "Kreischef" van het arrondissement Maaseik, toegevoegd, die getuigde van een meer

17

Monument van de gesneuvelden van Wereldoorlog 1914-1918

respectvolle houding. Hij wees erop dat men bij de toepassing voorzichtig diende te werk te gaan, en alles moest vermeden worden waardoor de droeve gevoelens der lieden zouden gekwetst worden. "In geen geval mag men hier met ruwe hand te werk gaan, "aldus von Rosen".

Bij het verlaten van de kerk werd er geluid tot de kist in het graf was neergelaten. Dat kon vanzelfsprekend maar daar waar de begraafplaats rond de kerk gelegen was, zoals in Aldeneik en Heppeneert. Tot 1938, jaar waarin het nieuwe kerkhof in Aldeneik in gebruik werd genomen, werd er nog begraven op het oude kerkhof. Niettegenstaande de kerk geklasseerd is, werd het oude kerkhof in 1968 verwijderd, om de oude Kerkstraat, thans Leugenbergweg, te kunnen rechtekken.

Frits Goyens herinnert zich nog hoe hij het eerste graf hielp delven op het nieuwe kerkhof. Het betrof zijn buurman Boerjan (4.10.1876-4.8-1938). Ook Jean Dirkx, die als koorknaap bij de begrafenis aanwezig was, kan het zich nog herinneren. De zwaarste opdracht, behorende tot de "naoberplicht", was het grafdelven. Vooral wanneer men op een harde onderlaag stootte of in wintertijd, als het gedurende een hele periode hard gevoren had, was een kuil graven met de primitieve middelen van toen hard labour.

Vanaf de jaren dertig beschikt Maaseik over een grafdelver. De eerste ons bekende grafmaker was Nol Sybers uit de Kleine Kerkstraat. Hij combineerde deze job met die van veldwachter. Daarna volgde Jean Gielen, die eerst in het "Gasthuis" woonde in één van de huisjes op de plaats waar thans het postkantoor gevestigd is, later in de oude dekenij in de Bleumerstraat. Nadien volgden Jan Kuipers (Rueelstraat) en "Sooi" Craemers (Verloren Kost), die ook nog stadsomroeper was. In de gehuchten bleef het grafdelven tot na de Tweede Wereldoorlog tot de taak van de burens behoren. Aanvankelijk werd de

hulp, hun door de stad geboden, als een aantasting van hun aloude "burenplicht" ervaren.

In Maaseik ging de rouwstoet de lange weg via de Grote Kerkstraat, de Markt en de Bospoort, naar het stedelijk kerkhof, langs de Diestersteenweg gelegen. Bij de begrafenis van een belangrijk persoon werd op het kerkhof een lijkrede uitgesproken, die later in het weekblad werd opgenomen.

De priester zegende de kist een laatste keer, waarna een kort gebed volgde voor de zielernst van de overledene. Dit was het sein voor de grafdelvers. Zij schoven dikke koorden onder de kist, die langzaam werd neergelaten. Later gebruikte men een stevige plank. De plank werd teruggetrokken, terwijl de kist naar beneden schoof. Met een doffe slag plofte ze neer op de bodem. De aanwezigen wiepen een handvol aarde, of een palmtakje op de kist, die vervolgens door de grafmaker met aarde bedekt werd.

Op sommige plaatsen, waar het kerkhof rond de kerk lag, bestond het gebruik naar de kerk terug te keren, om er de kruisweg te bidden. In Aldeneik gebeurde dat tijdens het lof, op de eerste zondag na de begrafenis.

Kindersterfte

Kinderbegravenissen kwamen veel voor. In 1900 stierven ongeveer 25% van de kinderen vóór de leeftijd van één jaar. De overlevingskansen hadden veelal te maken met de duur van de zwangerschap en het daaraan gekoppelde gewicht van de boorlingen. Gelukkig slaagt men er steeds beter in om lichte kinderen in leven te houden. Vroeger werd een kind dat minder dan één kilo woog zelfs niet als levensvatbaar erkend. Het kon pas bij de gemeente worden aangegeven als de weegschaal op 1 stond (prof. Vlietinck). Bijna in ieder kroostrijk gezin kwam kindersterfte voor.

Bij de begrafenis van een kind ging het er eenvoudig aan toe. In regel was het

+

TOT ZALIGER GEDACHTENIS
VAN
**Paula Marie Henriette
VANDERDONCK**

geboren te Maaseyck, den 2 October 1900, en aldaar
aan de liefde zijner ouders ontrukkt, op 26 der zelfde
maand.

~*~*~*~

Boven het wiegje van Paula, de kleine,
Zweefden twee engeltes lachend en lief,
Koozden het wichtje, dat beide zijn armpjes
Vurig verlangend ten hemel verliet.

— «Paula, och kom toch! kom ras met ons
[mede;
Vlerkjes van goud en een gansch zilveren kleed,
Ook nog een kransje van bloeiende rozen
Maakten uw broertje's voor u reeds gereed.» —

Klapwiekend vlogen dan de engeltes henen
Met hun gedriec, naar God hunnen Heer;
Daar nu, daar stoeien en spelen de kleinen
Blij en gelukkig... en keeren niet weer.

27 OCTOBER 1900. O. R.

Maaseyck. — Druk, Vanderdonck-Robyns.

(uit de verz. van Monique Van der Donck)

zó, dat, als een kind beneden twaalf jaar begraven werd, dit door de kinderen gedaan werd. Schoolkinderen en kleine meisjes uit de buurt, gekleed in een wit bruidskleedje, droegen bloemen mee. Het wit geschilderde kistje werd gedragen door vier of zes jongens uit de lagere school. Hubert Berghs en Pierre Vancleef herinneren zich nog hoe zij samen met andere misdienaars, het kistje naar het kerkhof droegen. De inspanning werd achteraf door de koster met een stuk chocolade beloond. Dat zij de school mochten verzuimen was uiteraard meegenomen. De "Engelenmis" werd opgedragen door de priester in wit gewaad. Kinderen werden op een afzonderlijke plaats begraven, zoals dat nog gebruikelijk is. Bij het overlijden van kleine kinderen was het op sommige plaatsen gebruikelijk dat de vader het kistje onder de arm of op de schouders droeg. Het werd vooraan in de kerk neergezet. Na de mis ging hij samen met

+

TOT ZALIGER GEDACHTENIS
VAN
**François Marie Hubert
VANDERDONCK,**

geboren te Maaseyck, den 25 September 1894, en aan
de liefde zijner ouders ontrukkt, den 18 Januari 1895.

~*~*~*~

Droogt, ouders, droogt uw tranen af;
Uw zoonje wacht een beter lot;
Moed! klaagt niet bij dat gapend graf,
Het is de Heilige wil van God.

Gestreden is de zachte strijd
Van Franske, uw dierbaar kind;
En gij, die door dit heengaan lijdt,
Hebt gij hem niet te veel bemind?

Verkoren is hij door den Heer
Voor heil, voor zaliger gewest;
Hij heeft alreeds in hooger sfeer,
Zijn glorieijken troon gevest.

—

Gegroet, kleine lieve Engel, ontluikende roos, van
den stengel afgerukt, helaas! in de lente des levens,
gegroot, gegroot! bloei in het hoogste des Hemels op
zend uwe welriekendste geuren aan uwe bedroefde
Ouders.

Maaseyck. — Druk, Jos. Vanderdonck-Robyns.

(uit de verz. van Monique Van der Donck)

+

TOT ZALIGER GEDACHTENIS
VAN
**Joseph Marie François
VANDERDONCK,**

geboren te Maaseyck, den 13 Mei 1898, en aan de
liefde zijner ouders ontrukkt, den 6 October eerst-
volgend.

~*~*~*~

o Ouders! droogt uw tranen;
Neen, weent niet langer meer,
Uw zoonje is liegegetogen
Naar zijnen Opperheer.

De bloem door u gekoesterd,
Zij dijde niet op aard;
Zij was bestemd te bloeien
In Godes rozengaard.

Een Engel daalde neder
En nam het bloempje mee
En bracht het aan zijn broertje,
Ondanks der oudren wee.

Daar geurt en fleur het lieflijk
Nu voor des Scheppers troon,
Verkwikt door zijnen balsom
De ganache hemelwoon.

O. R.

Maaseyck. — Druk, Vanderdonck-Robyns.

(uit de verz. van Monique Van der Donck)

de priester naar het kerkhof voor de teraardebestelling.

Rouwdagen

Bij de begrafenis droegen de mannelijke familieleden een zwart kostuum en een zwarte das. Tijdens de rouwperiode droegen ze een rouwband rond de linkerbovenarm, of een zwart kenteken op de linkeromslag van de jas. Vrouwen droegen bij de begrafenis de zogenaamde "falie". De falie was een rechthoekig stuk wollen of zijden stof van drie meter bij één meter, zonder franje. Zij werd gedragen over de muts heen en bijna geheel gesloten voor het gelaat. In het noord-oosten van Limburg (Molenbeersel, Kinrooi, Neeroeteren...) werd de falie door de boerenvrouwen nog lang gedragen. Zij werd stilaan gemeenschappelijk bezit en van huis tot huis uitgeleend, zoals de doopmantel. Later werd de falie meestal vervangen door een licht doorschijnende zwarte sluier, die tot aan het middel reikte en aan de hoed of muts werd bevestigd. De sluier of "voile" werd gedurende zes weken voor het aangezicht gedragen. Voor de rouwperiode golden algemeen volgende regels: voor ouders, kinderen, man of vrouw, de eerste zes weken volle rouw. Daarna volgde nog een jaar halve rouw, hetgeen betekende dat de grijze kleur was toegelaten. Voor broers en zusters, grootouders en kleinkinderen droeg men zes maanden rouw; voor ooms en tantes drie maanden; voor neven en nichten zes weken. Oude kleren liet men zwart verven bij Agnes Rijckers (hoedenwinkel in de Bleumerstraat).

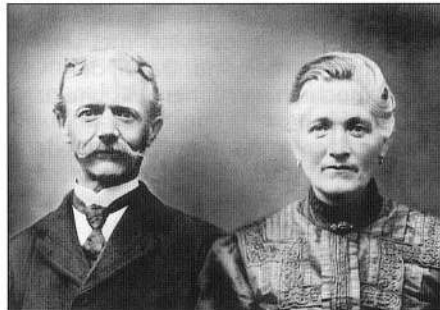
Van het vroegere rouwdragen is in onze dagen weinig overgebleven.

Na de lijkdienst zochten vrienden elkaar op in een nabijgelegen herberg. De deugden van de aflijvige werden uitvoerig geroemd. Al vlug veranderden de gesprekken van onderwerp. Niet zelden werd er overgeschakeld op samenhang, waarbij liedjes als "Oos sjoëen Mezeik" niet ontbraken. Achteraf

sprak men van "Ei sjoëen begrafenis fieës".

Velen hadden de kerk reeds na de offergang verlaten, om te gaan borrelen of "pinteliëren". Na de mis stapten ze heel devoot in de lijkstoet mee naar het kerkhof.

Dichtbij het kerkhof woonde destijds in een langgevelhoeve Jan Raetschelders, alias "Zjangke Maantje" (16.9.1864-9.6.1936). Hij was gehuwd met Mechtildis Vanthoor. Het echtpaar baatte er tevens een café uit met de toepasselijke naam "In het Vaarwel". Zij kochten de boerderij met veel bijbehorende grond in 1890, op het ogenblik dat de muur rond het nieuwe (thans oude) kerkhof werd gebouwd. Zij deden afstand van een strook grond voor de aanleg van een toegangsweg naar het kerkhof. De sleutel van de toegangspoort naar het kerkhof werd bewaard in het café. Dat een graf delven, zeker in de wintertijd, geen sinecure was, daarvan hoefde men "Zjangs" echtgenote niet te overtuigen. Dat de grafdelver, alvorens zijn taak aan te vatten, best een opkikkertje kon gebruiken, ook daarvan was zij zich bewust. Zij kwam hem dan ook telkens tegemoet, de borrelflles in de hand. Na een begrafenis kon het best gezellig zijn bij "Zjang van Maantje". Menige huisvrouw zag men er - lang nadat de rouwstoet naar het centrum was

Het echtpaar Jan Raetschelders (Zjangke Maantje) - Mechtildis Vanthoor (foto: Tilly Raetschelders)

weergekeerd - verwoede pogingen doen, om haar druk gesticulerende man mee naar huis te krijgen. Voor vele zelfstandigen was zo een snipperdag af en toe, een welgekomen afwisseling.

Boerderij en café zijn reeds lang verdwenen, om plaats te maken voor de garage "Vaartwel". Thans is er een fitnesscentrum gevestigd. Ook "Zjangke Maantje" die in zijn beste jaren veel volk naar Maaseik wist te lokken ter gelegenheid van de Statiekermis, heeft reeds lang "vaarwel" gezegd. De naam van de kleurrijke figuur blijft er nog voortleven, daarvan getuigen nog steeds gangbare uitdrukkingen als: "Hae geit nao Zjangke Maantje" en "Hae ligk achter Zjangke Maantje". Tilly en Mon Raetschelders herinneren zich de tijd nog toen zij met hun ouders bij hun grootouders inwoonden. Op grond die bij de boerderij hoorde, bouwde hun vader Theodoor een woning in 1933. Naar het voorbeeld van zijn vader hield hij er een café, dat later door Tilly werd overgenomen. Als kind konden zij maar niet begrijpen dat er een aparte ingang was voorzien waarlangs zelfmoordenaars en niet-gedoopten naar het kerkhof werden gebracht, om er in een strook niet gewijde aarde te worden begraven. Gelukkig behoren zulke toestanden reeds lang tot het verleden.

Begraven in en rond de kerk

Het kerkgebouw heeft steeds een belangrijke rol vervuld in het leven van de parochianen. Het kerkhof er rond was bovendien hun laatste rustplaats. In de Middeleeuwen ontstond het gebruik om niet alleen rond, doch ook in de kerk, te begraven. Aanvankelijk gold dat voorrecht slechts voor geestelijken en leken die zich uitzonderlijk verdienstelijk hadden gemaakt. In de praktijk bestond die verdienste vooral in het bezit van macht en geld. Stilaan leidde dit gebruik tot kerken die één grote, overvolle begraafplaats werden. In menige kerk vindt men heden nog in de vloer oude

afgesloten arduinen grafplaten en zerken. Er werd veel belang gehecht aan zo dicht mogelijk bij het altaar begraven te worden; hoe dichter bij het geestelijk centrum van de kerk, hoe meer gebed en misoffer hielpen voor de zielezaligheid. Minder belangrijke personen kregen een plaatsje toegewezen in de uithoeken van de kerk. Er ontstond een tariefverschil naargelang van de plaats van begraving. Het begraven in de kerk had grote nadelen. Voortdurend moest de vloer worden opengebroken. Tot onder de kerkelijke dienst werd er gesleept met zerken en kisten. Er hing ook een doordringende lijkgeur. De nog steeds vaak gebruikte uitdrukking "stinkend rijk", vindt hier zijn oorsprong. Vaak was er zo weinig ruimte dat de kisten drie, vier hoog, op elkaar werden gestapeld.

In 1784 ging de Oostenrijkse "keizerkoster", Jozef II, zich met de begrafenisgewoonten bemoeien. Om gezondheidsredenen was het voortaan verboden doden te begraven in de kerken en op de kerkhoven binnen de kom van de gemeente. Blijkbaar werd er niet al te streng toegezien op de toepassing van het begrafenisdecreet. In 1796 zetten de Fransen met een nieuw verbod de puntjes op de i. Toch zou het aanleggen van kerkhoven rond de kerk op veel plaatsen tot een eind in onze eeuw blijven voortduren. In 1804 gaf Napoleon de gemeenten het recht zelf voor de begraafplaatsen in te staan, voorrecht dat tot dan de kerk toebehoorde. Meteen werd het de kloosters verboden op hun domein over een privé kerkhof te beschikken. In de toekomst zouden de zusters Ursulinen en de Kruisheren rusten op de begraafplaats van Heppeneert. Er braken gouden tijden aan voor tuinen- en landschapsarchitecten. Het verschil in rang, zoals gebruikelijk bij het begraven in de kerk, werd op de kerkhoven voortgezet. Op sommige graven rezen monumenten op langs de paden, terwijl de onvermogenen op de grote

grasvelden begraven werden. Het contact met de doden was intens. De kerkhoven werden druk bezocht om er te bidden; het werden zelfs geliefde ontmoetingsplaatsen. Toch tonen de verslagen van de aartsdiakonale visitaties van het dekenaat Maaseik (1646-1726) aan dat het er op menig kerkhof niet altijd even eerbiedig aan toe ging. Wij laten hier enkele voorbeelden volgen:

Bocholt.

De muren dienen hersteld. De vrouw die de kerkgewaden wast mag er het gras oogsten.

Bree.

De muren herstellen en het kerkhof afsluiten. Er wordt afval en vuiligheid gestort; niet alleen door de herders maar soms ook door burgers.

Boorseme.

Het kerkhof afsluiten om te beletten dat de varkens er toegang toe hebben.

Eisden.

Het kerkhof is overal open; het dient als gemene weide.

Gerdingen.

Herstellingen uitvoeren aan de muren. Er mag geen handel gedreven worden.

Lanklaar.

De koster oogst er het hooi, omdat volgens hem zijn loon te klein is.

Leut.

Het kerkhof ligt volledig open voor het publiek. Er zijn talrijke paden voor de dieren die er dagelijks doorheen trekken en er komen grazen.

Meeswijk.

In het zuidelijk deel van het kerkhof ligt de tuin van de pastoor.

Neerharen.

De pastoor en de inwoners wordt verboden hun vee op het kerkhof te laten grazen.

Stramproy.

Daar de school op het kerkhof gelegen is, lijkt het meer een waterplaats dan een gewijde akker.

Het aartsdiakonaat Maaseik telde destijds 65 parochies en kapellen, waaronder een groot aantal thans in Nederlands Limburg gelegen is. Sommige parochies, zoals deze van Maaseik, genoten een privilege en ontsnapten aan de visitaties, zodat wij hierover geen informatie kunnen verschaffen.

Grafkruisen

Voor volgende gegevens baseren wij ons hoofdzakelijk op de uitgebreide informatie die wij ontvingen van de deskundige inzake grafkruisen, dr. J. Nijssen uit Sint-Martensvoeren. Hij bezocht talrijke kerkhoven in eigen land en in de buurlanden. Naar zijn bevindingen wordt dikwijls verwezen in een aantal publicaties. Ook kregen wij nuttige tips van Marcel Hendrickx. In het beperkte kader van dit artikel zijn wij echter genoodzaakt ons beperkingen op te leggen. Wij herinneren ons de oude houten kruisen nog. Ze waren meestal

Familie Phillips

Jules Driane de Fernelmont

Op de voorgrond familie Quix en Karel Gessler. Rechts dr. Constant Godelaine en zijn echtgenote Antoinette Gessler. Op de achtergrond het grafmonument van burgemeester Schoolmeesters.

R. Cordie

Schepen Gerard Smeets en familie

zwart geschilderd, met in witte letters de naam van de overledene en de overlijdensdatum.

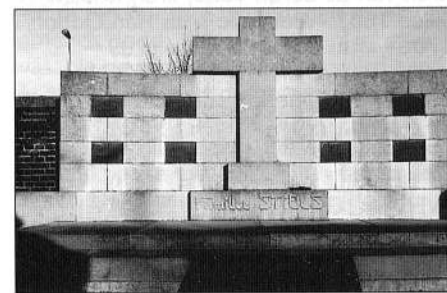
Onderaan stonden de letters R.I.P. (Requiescat in pace of hij ruste in vrede).

Het houten kruis werd besteld bij de schrijnwerker die ook de kist geleverd had. De gietijzeren kruisen

kwamen in voege rond 1850. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen ze nog slechts sporadisch voor. Het bedrijf "FONDERIES Tongroises (1900-1938), gespecialiseerd in het maken van grafkruisen, telde in 1913 niet minder dan 245 personeelsleden. In 1978 telde het kerkhof in Tongeren nog 175 gietijzeren grafkruisen van verschillende typen (J. Nijssen, Gietijzeren grafkruisen te Tongeren, in Het Oude Land van Loon, jg. XXXIV, 1979, p. 309-325). Het kerkhof in Maaseik telt nog enkele tientallen dergelijke grafkruisen, waarvan de meeste verweerd zijn. De

Jules Driane de Fernelmont

Enkele van de overgebleven smeedijzeren grafkruisen op het oude kerkhof.
Links: Golsteyn + Deckers
Rechts: Hier rust Maria Cormaux echtgenote van Leon Stultiens X 14.4.1879-10.3.1935

exemplaren, die bij de herschikking van het kerkhof van Neeroeteren mooi werden opgesteld, zijn nadien vernield. De smeedijzeren kruisen werden gemaakt op bestelling bij de plaatselijke smid en getuigen derhalve van de lokale creativiteit. De graven van rijke burgerfamilies werden reusachtige monumenten. De grafkelders met het zogenaamde "eeuwig recht", dateren van rond de Franse Revolutie. Het oprichten van arduinen grafmonumenten begon in de steden en geraakte stilaan ook in de mode in de dorpen. Op onze kerkhoven zijn nog van die oude grafkruisen in Naamse Steen (blauwe steen of arduin) overgebleven. Ze zijn zo typisch voor het Maasland. Binnen de huidige gemeente Maaseik

Van de Sande Math, Maaseik 1844-1937
Hons Petronello, Aldeneik 1846-1902

zijn te vermelden: Maaseik, ingemetseld in de keldertrap van de woning van de heer Ketsman in de Eikerstraat: fragment van kruis voor Jacob Hendrickx (16(?)73). - Neeroeteren: drie stuks van ca 1500, zonder tekst (nu niet meer op het kerkhof aldaar) - verder kruis Jan Galdermans 1638 (vgl. Gerits, T.J. Oude kerkhofkruisen te Neeroeteren, in: Periodiek Kontaktblad voor Neeroeteren, jg. VIII 1972, afl. 1, p.7-8) Heppeneert: Kruis van de Bergh 1655, kruis Koolen-Sillen 1662.- Aldeneik: kruis Han Oorlofs 1706 - kruis Lucas-Cuijpers 1709.

Maaseik, woning Ketsman (lezing door de eigenaar)
HIER LIC
HT BEGR
AVEN IAC OP HEND
RICKX
16(?) 73 DG
De grafschriften van Heppeneert en

Neeroeteren, grafsteen van Jan Galdermans, die overleed ten gevolge van een manslag. IHS (bekroond met kruisje)
HIER LIGT

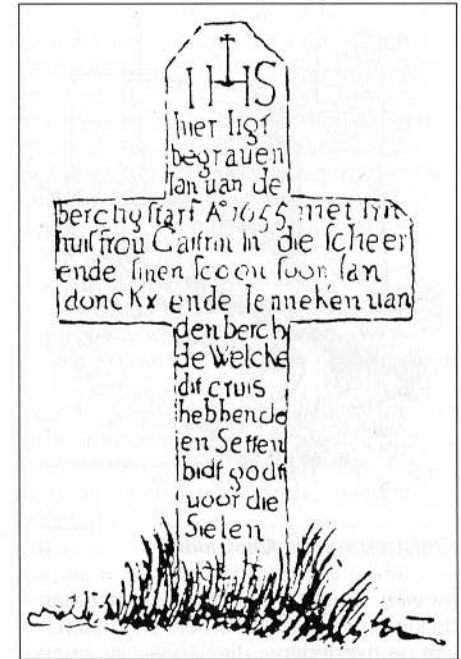
BEGRAVEN JAN GALDERMANS
STAERF DEN 5 APRIL
A° 1638 DIE SO JAMERLICK
DOT GESLAGEN IES GEVES

Aldeneik werden in verschillende werken opgenomen.
G. Daniëls, Oud Maaseik, 1940
J. Belonje, Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Limburg, in: Publications de la société historique et archéologique du Limbourg, 1960-1961, nr. '96-97, p. 377
Benoit Geukens, Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische kanton Maaseik, Sint Truiden, 1977.
A. Claassen, Heppeneert. Stenen grafkruisen (17de eeuw), in Limburg, 1963, nr. 5-6, p. 187
Van de teksten, die onderling enige afwijking vertonen, gebruiken wij de lezing van G. Daniëls, die als de meest geloofwaardige wordt aangenomen.

Voor gedetailleerde informatie met betrekking tot de typologie van gietijzeren grafkruisen, verwijzen wij naar het werk van Roger Hourant, La fonte de Wallonie. Les croix de nos aïeux Ministère de la Région Wallonne, 1992.

Begrafenismaaltijden

In de 18e eeuw had de begrafenis plaats één of ten hoogste twee dagen na iemands dood, zelfs als het een zondag was. Na de teraardebestelling werd aan de armen die in de dienst aanwezig waren, een som geld of brood - soms ook beide - uitgedeeld. Dikwijls werd dit door de rijkere mensen in hun testament beslist. De maaltijden, die destijds door de familie werden aangeboden, ontvaardden zodanig, dat de prins-bisschop er zich in 1729 mee ging

Grafsteen van de Kaartridder

moeien. Voortaan mocht enkel nog aan de kinderen, ouders, broers en zussen van de overledene, die van ver kwamen, een sobere maaltijd worden aangeboden. Tevoren bestond de gewoonte om buren, vrienden en verwanten tot de derde of vierde graad uit te nodigen op een waar eet- en drinkfestijn.

De ene deed niet onder voor de andere, zodat "de feesten" soms twee dagen duurden.

Sommige gemeenten namen beslissingen, waarin bijvoorbeeld de hoeveelheid bier vermeld stond, die aan de buren mocht worden aangeboden voor de geboden diensten.

In de eerste helft van deze eeuw ging het er iets soberder aan toe. Veelal had de maaltijd in het sterfhuis plaats. Was de woning te klein, dan ging men naar een (parochie)zaal. In Maaseik stelden enkele herbergiers gratis een ruimte ter beschikking. Hun klanten kennende, waren zij ervan overtuigd er hun voordeel mee te doen.

Bij de burgerij was een warme maaltijd nog lang gebruikelijk. Het "lijkmaal", dat zich thans meestal beperkt tot vlaai en

broodjes met kaas en hesp belegd, was destijds een echt feestmaal, waarbij de drank rijkelijk vloeide. Uit oude rekeningen blijkt overduidelijk dat er flink "gefeest" werd, zodat plaats en tijd weleens vergeten werden. Zo overkwam het ook de vader van Albert Kraewinkels. Zoals gebruikelijk werd er bij de begrafenismaaltijd van zijn schoonbroer drank geschonken. Behoorlijk boven zijn theewater, en onbewust van de omstandigheden die hem in zo een aangenaam gezelschap hadden gebracht, bedankte hij zijn zus bij het naar huis gaan met de woorden: "Het waas toch ei sjoeeën fieës".

Begrafeniskosten

In de nagelaten papieren van zijn ouders, vond Silvester Colson van Elen, de rekening van de begrafenis van zijn grootmoeder, Hubertina Hons (o Aldeneik 24.5.1837 + Elen 28.2.1900). Zij was de dochter van Arnold Hons (o Schimmert 22.7.1796 + Aldeneik 17.3.1883). Haar kinder- en jeugdijaren bracht zij door te Aldeneik op "De Heerenlaak", een Maaslandse pachthoeve van het gesloten type, daterend uit 1726, en met een oppervlakte van 100 ha. In de jaren '60 verdween de boerderij tengevolge van de genadeloos om zich heen grijpende grinduitbating.

Tussen 1846 en de verdwijning van deze prachtige hoeve, hadden er drie generaties Hons geboerd.

Uit het dagboek van Ludovicus Colson, noteren wij wat volgt)

a) de begrafenis van Hubertina Hons

Kaarsen	95,00
Pastoor	47,00
Zerk	50,00
Doodsbrieven	58,00
Doodsbeeldjes	26,00
Dankkaarten	27,00
Doodsbrieven Luik	75,00
Dankkaarten Luik	47,00
Kruis	125,00
Opmaken successie	24,50
Arme	15,00

Haar zoon Charles was geneesheer te Luik. Vandaar de doodsbrieven en dankkaarten in het Frans.

Met, arme, wordt het toenmalig armenbestuur van de gemeente bedoeld.

b) de begrafenis van haar zoon (o 04-03-1876), die stierf in zijn laatste jaar veeartsenijkunde te Cureghem op 30 januari 1903

Kaarsen	67,00
Pastoor	47,00
Zerk	40,00
Zusters	50,00
Driekske en Driek	10,00
Arme	35,00
Hougaerts Doodsbrieven	123,00
Van Venckenray Doodsbrieven	94,00
Doctoor	120,00
Successie	10,00

Bijgeloof

Bij ieder sterfgeval hoorde een aantal rituelen. Sommige waren algemeen verspreid, andere varieerden van streek tot streek, van gemeente tot gemeente. Zelfs tussen Maaseik van binnen de wallen en de gehuchten kwamen er verschillen voor, ja zelfs tussen de gehuchten onderling. Onmiddellijk na het overlijden werd het huis onkenbaar gemaakt door de spiegels af te dekken, de klok stil te zetten en de vensterluiken te sluiten, of witte lakens voor de vensters te hangen. Om de vertrekende ziel bij te lichten werden kaarsen aangestoken. Oorspronkelijk was ook het overluiden bedoeld om de geesten te weren, die zich van de scheidende ziel wensten meester te maken. Zonder dat luiden zou de ziel geen rust vinden. Later werd het meer een middel om het sterven aan de parochianen bekend te maken en om de overledene eer te bewijzen. Het lijk werd met de voeten in de richting van de deur naar buiten gedragen, om te beletten dat de geest zou weerkeren. De kist, die op de boerenkar geplaatst werd, rustte op stro. Op de terugweg werd het stro langs de

kant van de weg gelegd, of bij thuiskomst verbrand. Ook hier was het de bedoeling de geest te beletten weer te keren.

Wanneer men op het ogenblik dat een dode overluid werd, het met wratten ontsierde lichaamsdeel in een molshoop stak, verdwenen de wratten, mits het opzeggen van volgend simplistisch versje.

X die gaat naar 't graf
Doe mijn wratten er vanaf
In de aarde zal jij vergaan
en al mijn wratten zullen zijn gedaan

Wratten verdwenen ook wanneer men er mee langs een lijk streek. Men kon ze ook meegeven met de dode door te bidden "Dode rust in vrede, neem mijn wratten mede".

Maaseiker spreekwoorden en gezegden (uit de Maaseikenaar) Mét get op de kneuk zitte = een ziekte onder de leden hebben.

Het vel vertiëre = het verdriet afdrinken
Ei begrafenis fieës - een begrafenis die ontaardt.

't Is ein ingelke in d'n hemel - een gestorven kind.

Hae haet de "vol zaken" al gehad - hij heeft de H. Olie gehad, hij ligt op sterven.

De lesten aosem oëwt bloëze - sterven
Men moot zich neet ôwt doen vuur men nao béd geit! = men moet niet verdelen voor men gestorven is.

Hae haet ziëjn doeëdhummen aan = hij maakt het niet lang meer.

Van geliëve is groëtmoder neet gestorve! = gierig zijn.

Ein elf-ore liejk = een plechtige begrafenis.

Lojje ze n'en doëje nao het graaf, innewijl was ich mich de vratten aaf = oud bijgeloof: als men de handen wast terwijl de doods klokken luiden, zouden de wratten verdwijnen.

Waat mét grond bedék is, is gaw vergieëte = eenmaal begraven is men vlug vergeten.

De aandachtige lezer zal het niet

ontgaan zijn dat de taal van Molère, onder invloed van de Franse annexatie, nog lang is blijven voortleven in onze contreien. Het dialect van de rasechte Maaseikenaar is trouwens nog steeds gekruid met Franse woorden.

De interesse in het verleden, en het besef dat er veel verloren gaat indien het niet tijdig wordt opgespoord en opgetekend, resulteerden in het schrijven van de artikelenreeks. "Van wieg tot graf". De belangstelling van velen heeft mij aangenaam verrast en toont aan dat er wel degelijk interesse bestaat voor de lokale geschiedenis. Daadwerkelijke hulp in de vorm van informatie en documentatie kreeg ik van volgende personen, waarvoor mijn welgemeende dank.

Bruikleengevers en informanten

Harrie Beenders, Nelly Berghs-Vandesande, Lucien Boonen, Martin Boonen, Jacqueline Daemen-Reulens, Desirée Deckers-Latour, Jean Dirckx, Anna Frenssen-Meekels, Albert Gielen, Frits Goyens, Marcel Hendrickx, Albert Kraewinkels, Isabelle Kraewinkels, Mathieu Meeuwissen, Jaak Nyssen, Jo Op de Kamp, Tilly Raetschelders, Roger Ryelandt, Marie-Josée Severijns, Mariette Segers, Paul Schiepers, Rik en Mariette Strijckers-Vanaubel, Emiel Theelen, Agnes Thijssen-Coolen, Jackie Vancleef, Maria Vancleef-Schoofs, Pierre Vancleef, Monique Vnderdonck, Pol en Josephine Vandersmissen, Tony Van Wijck, Mien Verdingh, Evrard Voorpijl.

Geraadpleegde Werken

Culturele geschiedenis van Vlaanderen, deel 1. Vlaamse Volkscultuur, Deurne, 1982
T.J.W.L. De Haan, Folklore der Lage Landen, A'dam, 1962
De Maaseikenaar, driemaandelijks contactblad, 1970-..
Cas Goossens, Bij ons in 't dorp, Brussel, 1986.
Roger Hourant, La fonte de Wallonie. Les

croix de nos aïeux, Ministère de la Région Wallonne, 1992
Levensrituelen, Geboorte en doopsel, Leuven, 1996
Levend Land, maandblad van de Landelijke Gilde van de Belgische Boerenbond, Leuven 1971- ...
J. Nyssen, Gietijzeren grafkruisen te Tongeren, in: Het Oude Land van Loon, 34, 1978, blz. 302-325.
Peeters, K.C., Eigen Aard, Overzicht van het Vlaamse Volksleven, Antwerpen, 1963.
Roosteren. Wie het reilde en zeilde, Gemeentebestuur Roosteren, 1980.
Ruud Spruit. De dood onder ogen, Een cultuurgeschiedenis van sterven, begraven, cremieren en rouw, Houten, 1986
Wilfried Steegmans, Dood en begraven, Lummen, 1990.
S. Top en E. Tielemans, "Ja, ik wil", Liefde en huwelijk vroeger en nu, Limbricht, 1992.
Paul van Dijk, Volksgeneeskunst in Nederland en Vlaanderen, Deventer, 1981.
Jozef van Haver, Voor U, beminde gelovigen. Het Rijke Roomse leven in Vlaanderen 1920- 1950, Tielt, 1995
Ermke Van Oldenburg, Leer ze mij kennen de Limburgers, Leiden 1966.
Volkscultuur in Vlaanderen, Huldeboek Renaat Van der Linden, Brugge, 1984.

Op de artikelen reeks "Van wieg tot graf", ontvingen wij een aantal mondelinge en schriftelijke reacties.

Enkele hiervan willen wij U niet onthouden.

Liesje Deckers-Hendrickx uit Elen vertelde ons het verhaal van haar echtgenoot Albert (20.12.1916-20.12.1996). Wanneer Albert zijn komst op deze wereld aankondigde stuurde vader Deckers, die naast het boerenbedrijf ook een brouwerij had, één van zijn knechten met de hondenkar naar de "wijze vrouw" Maria Helena Denis-Thyssen in Maaseik. In een

zetel die op de kar geplaatst werd, werd ze naar Elen gevoerd. De bevalling verliep vlot. Blijkbaar was het uitstapje haar best bevallen. Op haar wens werd de vroedvrouw naar de familie Widdershoven in Maaseik gevoerd, waar even later Anna Maria eveneens probleemloos op de wereld werd gezet.

Een lezer uit Maaseik meldde ons het kortstondige liefdesavontuur van een jongeman uit de Munnikenstraat. Ruim 50

jaar geleden had hij zijn oog laten vallen op de beeldschone bakkersdochter uit de Hepperstraat. Vol verwachting belde hij aan voor een eerste kennismaking met de ouders van zijn uitverkorene. Nog voor hij goed en wel gezeten was kwam de vraag: "Jong, laat je spaarboekje eens zien!" Prompt volgde het antwoord: "Ik wist niet dat ik hier bij rijke lui was." Meteen verliet hij de bakkerswoning om er nooit meer weer te keren.

steunden in het afgelopen jaar. Dank zij hun hulp konden wij o.a. 46 pakketten nieuw Sinterklaas speelgoed uitdelen aan al de kinderen (tot 12 jaar) van onze vaste protegees.

Vincentius- beweging Maaseik

Tony Van Wijck

De laatste weken van december 1998 was het zeer druk in het Vincentiaans Centrum te Maaseik (Heppersteenweg 40).

Op de eerste plaats danken wij al diegenen die ons financieel en materiëel

Regelmatig (wekelijks of maandelijks) kunnen wij voedselpakketten uitdelen, die bestaan uit producten uit eigen aankoop, uit de provinciale voedselbank, uit EEG-overschotten, uit overschotten van groenten- en fruitveiling en uit allerlei giften.

Behalve deze wekelijkse en maandelijks voedsel- en kledingbedelingen aan 81 gezinnen (=209 personen, kinderen inbegrepen) konden wij met Kerstmis, dank zij allerlei sponsors, een 200-tal flinke kerstpakketten uitdelen aan behoeftigen van Maaseik en omgeving.

Jammer genoeg stijgt regelmatig het aantal behoeftigen die bij ons aankloppen, of die ons gesignaleerd worden door het OCMW, waarmee we zeer goed samenwerken.

Daarom nog eens onze oproep: hel ons helpen! Onze bankrekening is **235-0428416-76** t.n.v. **Harlindis- en Relindisconferentie, Maaseik.**

Bedragen van meer dan 1.000 fr. zijn fiscaal aftrekbaar.

Dank bij voorbaat

Eerste Maaseiker musical "Allemaal Mieren" (Ao-Mezeik-sels) een succes!

30 Jaak Bergers

Dieren mensen kritisch laten bekijken en beoordelen is een beproefd en oud procédé. Het wordt zeker leuk wanneer dat gebeurt in een show met 46 acteurs

en actrices, die het beste van zichzelf geven in toneel, dans en zang. **Herman Hendrix** schreef de acteertekst en de liedjes vol woordhumor en knipoogjes naar lokale situaties. **Stef Hendrix** componeerde de muziek. Er werd vier keer gespeeld voor een tevreden publiek. Vele facetten van het leven kwamen aan bod: geboorte, zelfbehoud, geldingsdrang, politiek, militarisme, eenzaamheid, verliefdheid, tegenslag, polygamie, pedofilie, milieu, vreugde en verdriet, dood en nog meer. Een prachtig decor deed de toeschouwers dromen, de muziek, de knappe balletten o.l.v. **Hilde Nies** en **Christel Salaets**, deden ze zweven en de enthousiaste, bezige mierenkolonie bracht in keurige kostumering een mooie productie. Proficiat aan alle medewerkers op en achter de scène. Maaseik was trots! Een kritische noot over de geplaybackte muziek veranderde daar niets aan, mogelijk wel aan de spontaniteit bij het zingen.

Dat de Maaseiker Halfvastenstoet een zeer oude traditie heeft, kunnen we vaststellen als we oude kranten of affiches raadplegen. In het weelblad "De Maeseyckenaer" van 18 maart 1865 stond reeds een programma van de "Groote Cavalcade ter gelegenheid van Half-vasten". In een artikel van dezelfde krant wordt ook melding gemaakt van de Halfvastenoptocht van het jaar 1864, zodat we mogen stellen dat dergelijke optochten reeds vóór 1865 doorgingen. Jammer genoeg konden we tot heden geen archief vinden om dit te bevestigen.

De optocht van 1865 bestond uit slechts 12 groepen, nl. 1. Gendarmen te paard 2. Vaandrager 3. De Savoyaards 4. Twee trompetters te paard 5. Koninklijke Harmonie 6. Eene afdeling ruiters in verschillende kostumen 7. De societeit de Maasgalm 8. Drie ruiters van de 14de eeuw 9. Wagen verbeeldende Jan en Huibrecht Van Eyck en hunne zuster Margaritha 10. De schatkist der armen 11. Wagen der oude kleederen. Deze dient om te ontvangen van de inwoners oude kleederen voor de armen 12. Eene afdeeling verkleede ruiters.

Opvallend in deze en ook in latere optochten is dat deze "cavalcades" steeds in het teken van liefdadigheid stonden.

Rond de eeuwwisseling kregen sommige halfvastenoptochten een min of meer historisch karakter.

Op de laatste Inter-Limburgse Boekenbeurs te Maaseik konden wij de hand leggen op een kleurrijke affiche (Snelpersdrukkerij J. Hougaerts) waarop de Halfvastenoptocht van zondag 27 maart 1892 werd aangekondigd. De volgorde van de optocht is de volgende: Een gids te paard. Een char voorstellende een edel paar uit den Tyrol, gevolgd van hofdames.

Maaseiker halfvasten-optochten rond de eeuwwisseling

Tony Van Wijck 31

Een page van Lodewijk XIV. De WelEdele Hooggeboren en Zeer Strenghe Heer Vanledderom met zijne poezelachtige wederhelft Kaatje Knop. Drie Kempische Amazonen ten tijde der Fransche Revolutie. De Graaf van Luxemburg en zijn gevolg. Een groep Tyroliennen, Alsasiennes, Volapuk, Circasiennes, Postillonnes, Arlequines. Het vermaak, de jeugd, de liefde. Groep van 50 personen, Bohemers en Congolanen met zang en muziek. Wagen der beroemde vrouwen, getrokken door vier beroemde paarden. De omgekeerde wereld. Kempische bruid, "hunne speelreis beginnende". Wagen voorstellende Verloren Maandag te Antwerpen.

Het Bestuur bestond uit een Damen-Commissie, nl. Mad. Joseph Philips, Voorzitster, Mad. Louis Claessens, Mad. Charles Chennaux, Mad. Vanvenckenray, en een Heeren-Commissie, nl. Fr. Kleynjans, Voorzitter en Th. Segers, Geheimschrijver.

Op een drukwerk van de 'stoomdrukkerij J. Hougaerts' vonden we de volgorde van

Gerechtigd nieuws van vroeger

34 Martin Boonen

Er is niets nieuws onder de zon. De media overspoelen ons vandaag de dag met gerechtigd nieuws in een verbluffende variëteit. Corruptie, oplichterij en geweldplegingen zijn blijkbaar lekker voer voor ons aller bek. Maar zo was het honderd jaar geleden ook al. Ten bewijze volgen hier enkele staaltjes van criminele journalistiek uit de Maaseiker pers van die tijd

1892 Oplichters zijn van alle tijden

"Verleden donderdag stapten in het hotel van M. Joosten drie reizigers af, drie fijngelikle jongheeren. Keurige gerechten lieten zij zich opdienen en ze dronken lustig en volop van den besten wijn. Zoo leefden zij vroolijk tot vrijdag 's middags als het uur van betalen kwam. Toen hadden de opgeruimde gasten geen geld op zak. De gendarmen werden verwittigd en brachten de afzetteren naar de Bleumerpoort waar hun voor den volgenden nacht logies verleend werd boven het slachthuis. De overjassen bleven als pand in handen van den hotelhouder."

1900 Protest van Gaia was er nog niet

"Zondagavond werd onze stad in opschudding gebracht door een helsch lawijt in de herberg van L. Adriaens op de Markt. 't Ging er toe of er een vreeselijk gevecht plaats had.

Wat was er nu gebeurd? Een onvoorzichtige jongeling van de gemeente Heel, Math. Linssen had even van tevoren de roekeloosheid begaan van... met zijn paard gemelde herberg binnen te komen. Men wilde het dier met een klontje suiker vergasten, maar het weigerde en meteen sloeg het met zijn hoofd de gaslamp af welke op het arme beest terecht kwam. Hierdoor werd het schichtig en begon te steigeren.

De personen die in de herberg waren, wilden de vlucht nemen maar daar het verschrikte paard neven de deur stond, durfden zij dit niet wagen en verscholen zich, meer dood dan levend onder de stoelen en de banken.

't Was pikdonker. En ondertussen ging het paard te werk alsof het het huis wou afbreken. Stoelen, tafels, kachel, de marmeren schouw werden verbrijzeld en de houten vloer op verscheidene plaatsen in stukken geslagen. Niemand verroerde, niemand sprak, eene doodsche stilte, bijwijlen onderbroken door het getrappel van het brieschende paard."

Alleen de ruiter verzocht om licht, maar daar men vreesde dat door het aanbrengen van het licht, eene gasontploffing kon plaats hebben, dierf men aan zijn verzoek geen gevolg geven. En ondertusschen stroomde het volk op de Markt voor den herberg bijeen. Het was een gejammer en gelamenteer dat diegeenen die het gehoord hebben, het nooit zullen vergeten.

Na de herberg half verwoest te hebben, kon Linssen zijn paard eindelijk overmeesteren en buiten brengen. In woeste vaart reed het dier met zijn ruiter huiswaarts maar het was derwijze onder den invloed van de angst, dat het buiten de Eyckerpoort zijnen ruiter tweemaal ten

gronde wierp. Hij bekwam verscheidene bloedige maar niet gevaarlijke wonden en moest te Kessenich zijne reis staken. De personen welke dit toneel van onder de banken, hebben bijgewoond, zijn van hunne ontroering nog steeds niet bekomen."

1907: Stropen, een dure liefhebberij

"Over enige dagen schoot de jager René Severijns nabij het kerkhof eenen haas de twee achterpoten over. Het arme beest trachtte nog te ontkomen en sukkelde nog eenige schreden voort tot op een stuk land, waar de echtgenote G.A. aardappelen uitdeed. Met een slag van haren riek maakte zij de haas af en wilde hem in eenen zak wegstoppen, doch dit maakte de rekening niet van den jager die zijn buit opeischte. Daar de vrouw weigerde hem af te geven, ofschoon haar nog twee franks werden aangeboden, heeft M. Severijns het feit bij de gendarmen aangegeven..

Aangezien niemand het recht heeft eenen haas te dooden, tenzij hij een jachtverlof hebbe en ieder jachtmisdrijf met eene boete van minstens 100 fr. gestraft wordt, zoo is het te vreezen dat dit een duur haasje wordt.

1914: Pistooolschoten op nieuwjaarsavond

"Zoo rustig Nieuwjaarsdag voorbijliep, zoo rumoerig en wild ging het er in den nacht toe. Op verschillende plaatsen hadden kleine bokspartijtjes plaats, doch niet erg, het was op het Bat dat het stuifde. Rond half elf kreeg H. Schulpen van Maeseyck ruzie met een inwoner van Eelen. Toen Schulpen den herberg wilde verlaten, ontstond er een gewoel waarbij hij een messteek in het hoofd bekwaam.. De wonde waaruit het bloed gutste was niet zoo erg als men wel veronderstelde. Na verzorging werd het slachtoffer naar huisgebracht. Om middernacht was er opnieuw ruzie, ditmaal tusschen een Geystingenaar en Voorpijls van Maeseyck. Eensklaps schoot

eerstgenoemde met een revolver op Voorpijls die redelijk erg gekwetst werd. De kogel drong door de wang en bleef in de kaak zitten. Dadelijk werd het slachtoffer naar het hospitaal overgebracht, waar vrijdagmorgen de kogel werd uitgehaald, waarna Voorpijls huiswaarts kon keeren. Vrijdagmorgen kwam het parket een onderzoek instellen betreffende dit laatste geval. F. werd door de gendarmen van Kessenich gevankelijk naar Maeseyck gebracht waar hij ter beschikking van het parket werd opgesloten. Heden Zaterdag werd hij naar Tongeren gevoerd.. F. houdt nochtans vol dat hij onplichtig is."

Voor een goed begrip van de teksten

1892: het hotel van de heer Joosten was Hotel De Vrede op de markt. Aan de Bleumerpoort lag het toenmalige slachthuis waar in een bovenkamer het "Maison de Passage", de gevangenis gevestigd was.

1900: Maaseik had toen zijn gasfabriek dat de huizen van licht en warmte voorzag. De fabriek was gevestigd buiten de Eikerpoort, thans drukkerij Denis.

In memoriam

Tony Van Wijck

Uit Gent bereikte ons het bericht van het afsterven van een van onze trouwste lezers, nl.

Eerwaarde Pater Leo Habets,

Redemptorist, (°Maaseik 25/6/1906 en †Gent 9/12/1998).

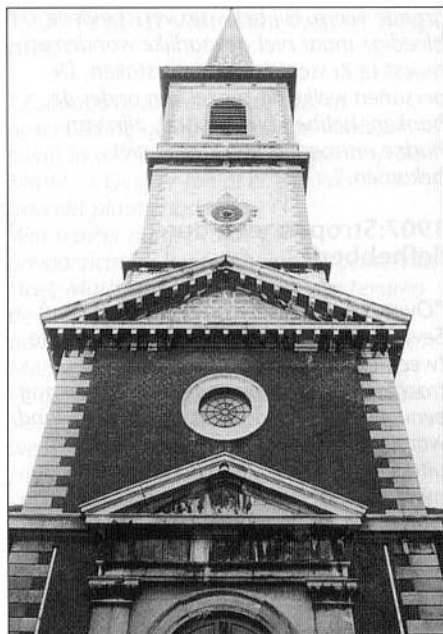
Onze oprechte deelneming aan de Paters van het klooster te Gent en aan zijn geachte familie.

35

Maaseikenaren publiceren

36 Jaak Bergers

Het kerkgebouw is de laatste tijd erg actueel. Er is de leegstand door het dalend kerkbezoek, de discussie(s) over wie de onderhouds- en restauratiekosten moet of mag betalen en de bezettingen ervan door mensen zonder papieren. De Sint-Catharinakerk van Maaseik kwam om een andere reden terecht in het nieuws. Zij bestaat namelijk 150 jaar in 1998 en dat werd waardig en uitgebreid gevierd. Er waren o.a. een academische zitting, een concertavond en een schitterende tentoonstelling over 'Hedendaagse christelijk geïnspireerde Kunst', in samenwerking met Galerij Exelmans. De Kerkfabriek verzorgde samen met de Rotaryclub Maaseik ook nog de uitgave van het boek *"Een huis van de Heer"*. In dit historisch overzicht beschrijft Martin Boonen de geschiedenis van 150 jaar Parochiekerk in Maaseik en schetst Rik Daniëls de geschiedenis van het orgel van de Sint-Catharinakerk. **Martin Boonen** geeft, aangevuld en geïllustreerd met vele foto's een historische beschrijving van het gebouw en het interieur. **Rik Daniëls** start met algemene inleiding over het orgel en de orgelcultuur en verdiept zich dan concreet en gedetailleerd in de

geschiedenis van het huidige orgel, dat hij zelf vele jaren als liefhebber-organist mocht bespelen. Eens te meer wordt te Maaseik gevierd, doch ook ervoor gezorgd dat de huidige generatie via een historisch verantwoorde benadering beter leert begrijpen en waarderen, hoe het allemaal groeide, veranderde en al dan niet meeëvolueerde. Weer een boek dat vele Maaseikenaren willen hebben om het zelf te lezen of als geschenkje te gebruiken. Prijs 500 Fr. Besteladres: secretariaat dekenij, Mgr. Koningsstraat 5, 3680 Maaseik.

**

De uitgeverij(en) Waanders/Diogenes pakte(n)in samenwerking met Heemkunde Limburg en de Federatie voor Geschied- en Oudheidkundige Kringen van Limburg uit met een schitterend initiatief. Vanaf september 1998 verschijnt elke maand één deel van de 19-delige reeks *"Waar is de tijd?"*. Elke aflevering van telkens 24 bladzijden behandelt een ander thema uit het

bewogen verleden van Limburg. Het geheel vormt een meesterlijk verzamelwerk van 488 pagina's en 1300 kleurafbeeldingen. Je krijgt erin 1000 jaar rijke verleden van Limburg. Er is ook een praktische verzamelband voorzien. Telkens werd een specialist ter zake aangezocht om de respectieve thema's uit te werken. Maak een reis door het verleden van Limburg en ontdek de provincie van je leven nu eens echt grondig en historisch verantwoord. De 19 thema's zijn: rijke verleden, verkeer, mijnbouw, gelovigen, stedelingen, Maaslanders - Haspengouwers en Kempenaars, landbouw, soldaten, handel en nijverheid, dorpsleven, kunstenaars, vertier, bestuurders, onderwijs, zielenherders, misdaad en straf, huizen en wonen, armen en zieken, grenzen. Een eindredactie waakt over het geheel. Van aflevering 1 werden reeds ong. 10.000 exemplaren verkocht. Drie bekende stadsgenoten verzorgen afleveringen. **Martin Boonen**, afl. 2 (Het verkeer) en afl. 18 (Armen en zieken). Kruisheer **Roger Janssen**, afl. 4 (Gelovigen) en **Mathieu Daemen**, afl. 10 (Dorpsleven). Nummers zijn ook apart verkrijgbaar. Prijs per aflevering: 190 Fr. Verkoopadressen: boekhandels en krantenkiosken. Een aanrader voor elke rechtgeaarde Limburger, intra en extra muros.

Stedelijk Archief

Het stedelijk archief is te raadplegen op alle dinsdagen van 14 tot 17 uur en alle woensdagen van 14 tot 16 uur of na afspraak (tel. 089-566890).

Publiciteit anno 1914

M. Boonen

Reclame, publiciteit, advertising of sales-promotion zijn geen vindingen van de laatste jaren.

Volgende tekst van de hand van een onbekende copywriter uit de tijd dat al deze dure woorden nog moesten uitgevonden worden, verscheen reeds in 1914 even voor de kanonnen van augustus gingen bulderen.

*De beste koffie wordt gebrand
Ter brand'rij "Maas- en
Kempeland"*

*Van zoeten smaak en matte geur,
Zeer puiken drank, heel fijn van geur.
Nooit kwam er beter in dees kan.
Dus sprak een Eva tot haar man,
Die moei gearbeid, stijf en stram,
Gansch afgemat naar huis toe
kwam.*

*Piet, drink dees tasse, 't doet zoo'n
deugd,*

*Die koffie maakt U frisch, verheugd,
En opgeruimd zong hare Piet
Het welgekende koffielied,*

*"Gegroet, gegroet, gij wieg en woon,
Gij hof en troon der koffieboon"
Wilt gij dus lustig zijn aan 't werk,
Neemt dan steeds koffie van het merk
Die wordt verkocht en ook gebrand
In brand'rij "Maas- en Kempeland."*

*Koffies der Stoombranderij "Maas-
en Kempeland" te Maeseyck*

*Verkrijgbaar in alle winkels van 1sten
rang*

Weet iemand onder onze lezers wie deze poëtische koffiebranderij toebehoorde? Graag vernamen wij dit.

37

Dienstplicht in de 19de eeuw

38 Martin Boonen

Toen in 1830 de nieuwe Belgische staat ontstond, werd de militaire organisatie van de jonge natie geschoeid op het systeem van loting met de mogelijkheid tot afkoop van dienst. Dit systeem dat wij overgeërfd hadden uit de Hollandse periode, betekende dat voor iedere achttienjarige door het trekken van een nummer beslist werd of hij al dan niet gedurende twee jaar ver van huis en onder Vlaamskundige officieren zijn vaderland moest gaan dienen. De wrevel die dit systeem bij de bevolking opriep, werd echter vooral veroorzaakt doordat rijkemanskinderen zich konden vrijkopen en voor een bepaald bedrag een arme kerel in hun plaats laten gaan dienen. Het systeem bestond erin dat in Brussel werd bepaald hoe groot het aantal dienstplichtigen was dat elke gemeente moest leveren en dit aantal kon van jaar tot jaar verschillen. Als dan eindelijk de dag van de loting was aangebroken, trokken alle jongemannen van 18 jaar met een bang hart naar de kantonhoofdplaats, in ons geval Maaseik, om het gevreesde lotje uit de trommel te halen. Wie een laag nummer trok ging in alle stilte naar huis. Door de gelukkigen,

door het lot gezegend met een hoog nummer, werd er voor de rest van de dag een stevige pint gedronken. Doorgaans werd dan na de loting in een notariële akte de ruiling der nummers vastgelegd en werd de prijs bepaald die de plaatsvervanger hiervoor ontving. De troosteloze armoede die in de loop van de 19de eeuw voortdurend zou toenemen, bracht met zich mee dat er voldoende kandidaten voor zulke karwei gevonden werden.

Zo ging in 1818, nog onder het Hollandse bewind, Evrard Jean, zoon van de wever Ivan Jean van Maaseik dienen in plaats van Goyens Mathieu, zoon van Jacques Goyens, landbouwer alhier en dit voor de som van 290 Hollandse gulden. (Schoolmeesters, 4036, nr. 98)

Rond diezelfde tijd liet Sieur Pierre Wolfs, zonder beroep en wonende te Maaseik zich vervangen door Antoine Brouwers,

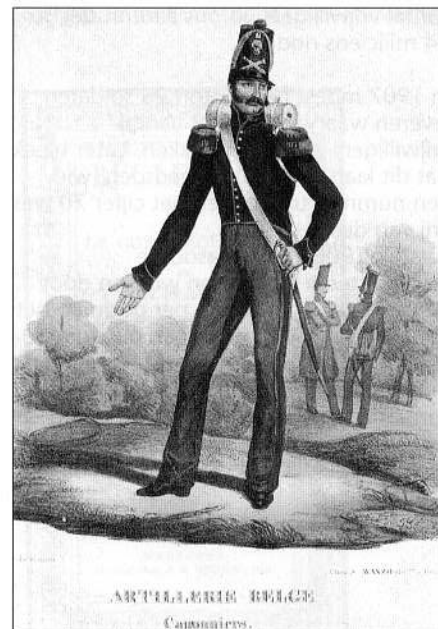

Soldaat-Grenadier bij de Belgische Infanterie rond 1840
(uit de verzameling van Lucien Boonen)

touwslagersgast geboren in Echt en wonende te Bree." "pour faire partie du contingent que la commune de Maeseyck doit fournir dans la milice nationale de ce royaume". Brouwers ontving hiervoor het bedrag van 100 fr na 18 maanden dienst (id. 4034, nr. 425). De prijs voor een "remplaçant" kon blijkaar van jaar tot jaar flink verschillen.

In 1819 trad Jan Willem Cenzendorff, wever en zoon van de weduwe Adelide Parren, in de plaats van Jan Schoofs, wever en zoon van Willem Schoofs, bakker te Maaseik. En dit voor 123 gulden. (id. 4037, nr. 105) Datzelfde jaar verkocht Herman Salès, landbouwerszoon alhier zichzelf voor 219 gulden om soldaat te worden in de plaats van Theodoor Meeuwissen, leerlooier. (id. 4037, nr. 139)

Soms ook werd reeds vóór de loting contractueel vastgelegd dat een bepaalde jongeman, die zich had

Soldaat bij de Belgische Artillerie rond 1840
(uit de verzameling van Lucien Boonen)

vrijgetrokken van dienst, zich in de plaats van de begunstigde ter loting zou aanmelden.

In 1819 werd in een akte tussen Gerard Sienkens, zoon van Nikolaas, dagloner en Henri Heyligers, koopman te Maaseik voor zijn zoon Jean Michel, notarieel vastgelegd dat eerstgenoemde Heyligers voor de milicie zou vervangen en wel voor een bedrag van 82 gulden of 174 fr, indien hij niet naar het leger hoefde te gaan. Moest hij wel gaan dan betaalde Heyligers de som van 192 gulden. (id. 4037, nr. 217)

In 1821 ging de Maaseiker jongeman Pieter Jan Parren, wever de dienstplicht vervullen als plaatsvervanger voor Theodoor Kuypers van Sint-Huibrechts-Lille (id. 4038, nr. 69)

In 1849 werd overeengekomen dat Arnold Dubois, zoon van Richard, wever, die het gunstige nummer 42 getrokken had, zou ruilen met Herman Raedschelders, zoon van Theodoor, landbouwer die het ongunstige nummer 18 te beurt was gevallen. Om in zijn plaats soldaat te worden ontving Dubois de som van 300 fr. (id. 4072, nr. 68) In 1850 vond er een "changement de numéro au tirage des miliciens" plaats tussen Arnold Lijsten die in maart 1847 het hoge en dus gunstige nummer 41 had getrokken en Joseph Voets, rentenier te Maaseik. Deze laatste had namelijk het nummer 17 getrokken. Voets betaalde aan de plaatsvervanger hiervoor 600 fr. (id. 4075, nr. 74)

Eerst tegen het einde van de eeuw zou vooral door de liberalen en later door de socialisten tegen dit gehele systeem fel gereageerd worden, terwijl de conservatieve of "bewarende" katholieken, zoals zij zichzelf noemden, met allerlei mogelijke drogredenen het systeem verdedigden.

In zijn *Volkscathechismus* van 1886 schreef de fervente tegenstander van het lotingsysteem Alfred Defuisseaux:

39

Wat is een soldaat?

Het is een arme duivel die men onttrokken heeft aan het veld dat hij beploegt, aan het werkhuis dat hij verrijkt, om hem eenen soldatenkapot op de rug te werpen en hem voor drie jaren in een kazerne te begraven. Wat heeft de ongelukkige dan gedaan om zoo behandeld te worden?

Hij heeft in de soldatenloting een slecht nummer getrokken, wat heel zeker zijn schuld niet is.

Moeten de rijken ook soldaat worden?

Oh, neen. De rijken die de wet maakten, hebben haar zo opgesteld dat zij maar de armen alleen treft.

(Th. Luykx, Politieke Geschiedenis van België, p. 201)

40

Ook de christen- democraat priester Daens reageerde hevig tegen het lotingsysteem en eiste algemene dienstplicht als de enige rechtvaardige oplossing. Zo werden in het Hasseltse liberale weekblad De Demer dat in Maaseik nogal wat lezers telde, in

De loterijtrommel uit de 19de eeuw wordt nog steeds bewaard in ons stedelijk museum.

Foto: P. Henkens

februari 1897 volgende woorden van Daens geciteerd:

"Ons volk vervloekt de menschenloting door de Franschen hier ingevoerd. De hatelijke voorrechten van de bewarende katholieken moeten verdwijnen."

Tegen het einde van de eeuw was het systeem zo uitgebouwd dat in haast iedere gemeente er wel iemand was die zijn brood en toespijs verdiende als aanwerver van plaatsvervangers. Te Maaseik was dat in de negentiger jaren Jan Martin Wolfs. Deze adverteerde zelfs in de plaatselijke weekbladen, waarin hij in 1893 een som bood van 1600 fr. voor een vrijwilliger. (Maas-en Kempenbode 18.6.1893)

Vanaf 1902 werd naast het systeem van loting ook een vrijwilligersstelsel opgericht waardoor er minder jongens verplicht waren om dienst te nemen. In 1905 had men wegens het vrij grote aantal vrijwilligers uit ons kanton slechts 24 miliciens nodig.

In 1907 moest het kanton 23 soldaten leveren waarvan dan het aantal vrijwilligers werd afgetrokken. Later bleek dat dit laatste aantal 12 bedroeg, wie een nummer trok boven het cijfer 70 was vrij van dienst.

Eerst in 1909 zou het asociale lotingsysteem vervangen worden door de wet van één persoon per gezin en het zou nog tot 1913 duren eer in België de algemene persoonlijke dienstplicht werd ingevoerd, vlak voordat een jaar later de kanonnen van augustus gingen bulderen en duizenden jonge levens eisten in de modder van "Flanders Fields."

De Maaseiker drukker J.J. Titeux was vooral bekend door zijn boekjes voor het onderwijs. Zie over hem onze vorige bijdragen in dit tijdschrift: 1979, nr. 1-2, blz. 39-40; 1980, nr.1, blz.10-11; 1991, nr.2, blz. 82,89 en 1995, nr.4, blz. 118.

Onlangs troffen we echter een merkwaardig boekje aan (afm. 12,3 x 20 cm), eveneens door Titeux gedrukt. Het werkje telt 21 blz. en dateert uit 1818, onder het bestuur van Willem I, Koning der Nederlanden. Het bevat -in het Frans en in het Nederlands- de 21 artikelen van het "Réglement voor de Ridderschap van Limburg", gearresteerd bij Koninklijk Besluit d.d. 16 september 1817. Bij vermeld boekje bevond zich ook een tweetalige lijst, vermoedelijk van dezelfde drukker, getiteld: "Naamlijst der Heeren Leden van de Ridderschap der Provincie Limburg, met aanduiding hunner woonplaatsen." De lijst vermeldt 62 namen. Hiervan woonden o.a. te Tongeren, Luik, Roermond en Maastricht respectievelijk

Te Maaseik gedrukt in 1818.

Marcel Hendrickx

41

3,4,7 en 12 leden van de Ridderschap. De lijst (afm. 16,8 x 28,3 cm; z.d. en z. dr.) telt 8 niet genummerde bladzijden, waarvan 1 blanco.

Cultureel centrum Achterolmen Van Eycklaan 72 Maaseik 089/56.57.04

42

KATHLEEN VANDENHOUDT & PASCALE MICHIELS

About Queens of the blues

vrijdag 15 januari 20.15 u.

Pascale Michiels en Kathleen Vandenhoudt zijn twee pittige dames die een bluesprogramma brengen waarmee ze in oktober het voorprogramma van Bill Wymann in Amsterdam mochten verzorgen.

Kathleen en Pascale geven een overzicht van de bluesgeschiedenis, maar dan enkel van de blues die door vrouwen werd vertolkt. De songs gaan over liefde voor mannen of vrouwen, over mooi zijn en dik worden, over geld en kleren, over plezier en verdriet, over werk en over seks, veel over seks. Kathleen en Pascale vragen aandacht voor o.m. Memphis Minnie, Big Mama Thornton, Etta James, Bonnie Raitt en Rory Block.

NIEUW LIMBURGS ORKEST Nieuwjaarsconcert

zaterdag 16 januari 20.15 u.

Het Nieuw Limburgs Orkest, het huisorkest van Achterolmen, brengt een nieuwjaarsconcert in Weense stijl met o.m. bekende melodieën van Strauss, Lehar en von Suppé. Daarnaast staan op

het programma een aantal deuntjes uit musicals van Andrew Lloyd Webber en Leonard Bernstein.

Het Nieuw Limburgs Orkest ondersteunt voor deze gelegenheid twee gastsolisten. Uit Limburg komt de mezzo-sopraan Nadia Loenders die verbonden is aan het VRT-koor. De internationaal bekende tenor Robert Schwartz is verbonden aan de stadsopera van Mannheim. Een sfeervol begin van 1999.

HABBE EN MEIK Tiemwörk

vrijdag 22 januari 20.15 u.

Habbe en Meik zijn twee meesterkomieken die met hun gezicht verborgen achter een groot masker een trits naïeve persoonlijkheden neerzetten. Deze typetjes worden geconfronteerd met hun dagdagelijkse routine vol pietluttigheden en verrassingen.

De pers is werkelijk wild enthousiast over deze jongens:

'De ene heeft een sombere uitdrukking en een reusachtige neus. De ander kijkt constant een beetje dommig. Hij kijkt zoals een hond na een vleesloze dag. Een asymmetrische grijns brengt de maskers tot leven: je ziet opeens uitdrukkingen als angst, verwondering, tederheid en zachtheid. Het zou jammer zijn deze voorstelling te missen.'

MUZIEKANTENSTAD

woensdag 3 februari 15.00 u.

Muzikantenstad is een spetterende show die bestaat uit een mix van muziek, dans en zang.

Het geheel wordt aan mekaar gepraat door good old Henk Van Montfoort. Een hele trits muzikanten passeren de revue: de Melando's met hun accordeons, Norma Hendy, de jodelaar Johan Helsen, The Dukes, Dennie Damaro, Johnny White, Francis Gunther, Chrissy en Johnny Claye. Het geheel wordt omlijst door The Ronald Lee White Dancers. Het orkest Musik Express zorgt voor de Tiroler sfeer..

ABEL EN GORDON Poison

donderdag 4 februari 20.15 u.

Abel en Gordon is een Canadees-Belgisch duo dat Humor met een hoofdletter brengt.

In een kleine uitgave van een circustent waarop in neonletters Rosita staat, resideren Rosita en Raoul. Raoul, met tulband, is overduidelijk het hulpje van Rosita, een waarzegster.

's Nachts ondergaat Raoul een metamorfose. Hij verandert in Zorro met de typisch zorroiaanse attributen: een te grote onderbroek, een te kleine rode cape, een gekreukt hemd en een echt plastiek zwaard. Rosita verandert in zijn meest erotische fantasie: Marilyn Monroe. Rosita draagt een blonde pruik die haar beste tijd heeft gehad en al enkele decennia niet meer in de buurt van een kam is geweest. Een afschuwelijk sexy niemendalletje maakt de illusie (enkel de illusie) compleet....

NONSENS

De verrijzenis

vrijdag 12 februari 20.15 u.

De orde van de Zusterkens der Armen is helemaal opgebloeid en kent dankzij de lottowinst van zuster Amnesia zelfs geen financiële problemen meer.

Omdat het showbizvirus de zusters te pakken heeft en om het publiek te danken voor de steun die ze kregen bij Nonsens 1, hebben de zusters een nieuwe show op poten gezet. Ogenschijnlijk is er geen vuiltje aan de lucht. Maar dan verschijnen een aantal potige Franciscanessen. Ze beweren dat zuster Amnesia één van hen is. De Zusterkes der armen vermoeden dat de Franciscanessen uit zijn op Amnesia's geld....

THE CASHORE MARIONETTES

zaterdag 20 februari 15.00 u.

Op heel jonge leeftijd raakte Joseph Cashore gefascineerd door marionetten. Het duurde vele jaren voordat hij een marionet creëerde die levensecht was.

43

Maar het resultaat mag dan ook gezien worden. Sommige poppen worden bediend met 36 touwtjes en kunnen dan ook elke menselijke beweging aan.

De pers is erg te spreken over deze poppenvirtuoso's uit Pennsylvania:

'Je voelt dat je naar iets bijzonders aan het kijken bent, wanneer kinderen met open mond kijken naar een bibberende dakloze die in een vuilnisbak zoekt naar iets eetbaars en zijn hand bedelend openhoudt voor voorbijgangers en tenslotte van schaamte in mekaar krimpt. Die man is een meer dan levensechte marionet die tot net boven de knie reikt van de uitzonderlijk getalenteerde poppenspeler Joseph Cashore. Met zijn collectie van negen poppen brengt hij een voorstelling die het publiek in zijn ban houdt zonder gebruik te maken van een script of gesproken woord.

Ik kan deze show alleen maar aanbevelen aan iedereen, zelfs aan volwassenen zonder kinderen.'

De collaboratie in Maaseik tijdens de Eerste Wereldoorlog

44 Dr. Luc Vandeweyer

Toen de Duitsers op 4 augustus 1914 België binnenvielen, hoopten zij op een snelle overwinning in het Westen. Daardoor zouden ze de volledige dominantie over België verwerven. De oorlogsroes zette invloedrijke kringen er toe aan onomwonden de annexatie van het grondgebied en de verduitsing van de inwoners te eisen.

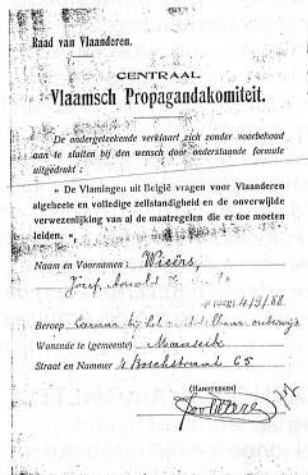
Het draaide anders uit.

De Duitse bezetting en het 'activisme'

De opmars van de pinhelmen werd gestuit en de Franse en Britse troepen hielden stand. Beide partijen begonnen loopgraven aan te leggen voor de wederzijdse belegering. Een snelle overwinning zat er voor Berlijn niet meer in. Bovendien bleef ook het Belgische leger achter de onder water gezette IJzervlakte een factor van betekenis. Het Belgische machtscentrum met koning Albert I, de regering in Le Havre en vele honderdduizenden uitgeweken landgenoten, zette de oorlog verder. In het bezette land moesten de Duitse militairen een zekere graad van samenwerking met de Belgische

administratie en met de achtergebleven politici op touw zetten, al was het maar om de bevoorrading van de bevolking te kunnen verzorgen. Daarvoor zorgden hulpzendingen uit het buitenland en de zogenaamde "Komiteiten voor Hulp en Voeding", in nauwe samenwerking met de gemeentebesturen. Iedereen die een beetje aanzien had, werd daarin ingeschakeld. De Belgen zouden vooralsnog niet verhongeren, al was de dreiging nooit ver weg. Die overlevingspolitiek was ook een Duits belang want de bezetters hadden geen zin om hongeroproeren te veroorzaken die ze dan in bloed zouden moeten smoren. De weerslag daarvan op de publieke opinie - die al zo fel anti-Duits was - zou immers erg negatief uitdraaien voor Berlijn. Bovendien konden ze onrust in de achterhoede van hun westelijk front missen als kiespijn.

Hoe dan ook, de bezetter had de absolute macht in handen en het land was volkomen aan hem overgeleverd. Het bestaande oorlogsrecht - dat de burgerbevolking in principe beschermde - belette niet dat de Belgen gruwelijk werden verarmd via allerlei opeisingen,

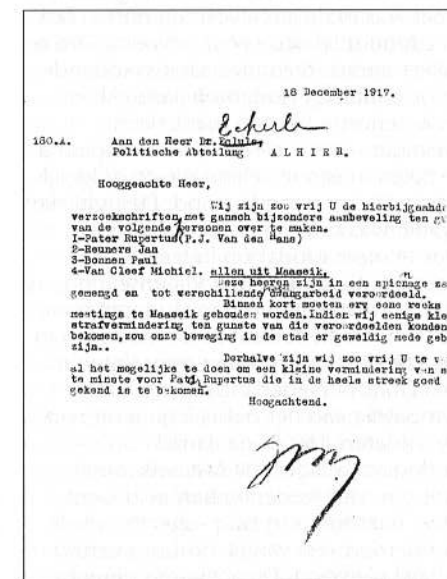
Jozef Wieërs verklaart zijn aanhankelijkheid ten aanzien van de Raad van Vlaanderen.

oorlogsschattingen en boetes. Wetteksten zijn verduidelijkt als er geen macht is om ze af te dwingen. Vrijwel alle machines uit de fabrieken werden naar Duitsland gevoerd. Arbeiders werden tot dwangarbeid gedwongen. Door de strenge reisbeperkingen werd het erg moeilijk het eigen dorp nog te verlaten. Wie op actieve wijze de bezetter dwars zat, liep kans op de doodstraf of op deportatie naar een Duits gevangenenkamp. Het leek er bovendien op dat de oorlog nog héél lang kon duren en het was lang niet zeker dat de Duitsers ooit gedwongen zouden worden om de bezette gebieden onvoorwaardelijk te verlaten. Voor de meeste Belgen was dat een treurig toekomstbeeld. Toch waren er hier en daar enkelingen en piepkleine groepjes die het anders zagen. Ze hoopten op een blijvende Duitse overheersing. Dergelijke mensen waren vooral te vinden in flamingantische kringen. Daar leefde immers al van vroeger een pangermaanse geest die bij sommige Vlamingen erg sterk was en die aanleiding kon geven tot tegemoetkomendheid ten aanzien van de bezetter.

Die bezetter had ondertussen begrepen dat er in het Nederlandssprekende deel van België aanhang kon gewonnen worden door de flamingantische verzuchtingen handig te manipuleren en deze mensen in conflict te brengen met de Belgische regering in Le Havre. Deze lokpolitiek, die Duitsland bondgenoten moest bezorgen, heette de "Flamenpolitiek". Wie daarop inging, noemde zich "activist". Deze lokpolitiek werd, na eerdere aanzetten, resoluut in gang gezet vanaf de winter van 1914-1915. Het ging echter traag vooruit. De Vlamingen hadden de Duitsers immers leren haten omwille van hun brutale inval die gepaard was gegaan met moordpartijen en grootschalige vernielingen. De harde bezetting met zijn opgelegde beperkingen en

opeisingen zorgde ervoor dat die haat bleef leven.

Dat was ook zo in Noord-Limburg. Tijdens de eerste maanden van de inval kregen ze daar maar weinig Duitsers te zien. Net zo min als Belgische militairen overigens. Het gros van de troepen opereerde veel zuidelijker of in de buurt van Antwerpen. Maaseik vormde een verloren hoek. Dat werd anders toen de fronten zich stabiliseerden. Nu werd de nabijheid van de Nederlandse grens plots een factor van betekenis. Op 4 oktober trok een vijandelijke legerafdeling de stad binnen om ze definitief te bezetten. De Duitsers sloten de Nederlandse grens en de Maas af en legerden troepen om ze te bewaken. De spionagenetwerken moesten hun gegevens immers overbrengen via deze grens. Daarnaast moest verhinderd worden dat weerbare mannen de grens overtrokken om zich aan te sluiten bij

De ontwerp-brief aan de Politische Abteilung ten voordele van Maaseikenaars die zich in Duitse hechtenis bevonden. De paraaf is van Jan-Matthijs Brans.

45

het Belgische leger aan de IJzer. Toch zouden velen het wagen, ondanks de Duitse geweren en het onder hoogspanning staande prikkeldraad. Vaak gebeurde dat met de hulp van de plaatselijke bevolking. Die riskeerde de doodstraf. De Flamenpolitiek moest ergens een plaatsje zoeken temidden van deze terreur. Dat was vanzelfsprekend geen simpele opgave!

De eerste sporen van de Flamenpolitiek in Maaseik

Het duurde lang eer er sprake was van enige activistische invloed in de Maaseikse regio. Het eerste aantrekkingspunt was de Gentse Rijksuniversiteit die door de Duitsers in de herfst van 1916 werd heropend als Nederlandstalige instelling. Het was vanaf dan de enige mogelijkheid om universitair onderwijs te volgen. Dat was natuurlijk aantrekkelijk, des te meer omdat de vernederlandsing van Gent een oude eis was van de flaminganten. Daar was in de jaren vóór de oorlog ook in Limburg fel actie voor gevoerd. Om te lukken moest die universiteit voldoende hoge aantallen studenten aantrekken. Daar schortte het aan want slechts weinigen waren bereid om een diploma te halen in een instelling die zo duidelijk onder Duitse voogdij stond. De publieke opinie was bovendien vierkant tegen. Des te meer omdat op hetzelfde ogenblik tienduizenden Vlaamse jongens niet in staat waren om te studeren want ze stonden als soldaat in de modder van de IJzervlakte of ze zaten opgesloten in een Duits of Nederlands kamp. De sympathie van het publiek ging uit naar de soldaten. Het hoge aantal oorlogsvrijwilligers uit Maaseik loog er niet om. Het studentenaantal in Gent bleef daardoor erg laag - slechts enkele honderden - en vanuit Limburg vertrok vrijwel niemand. De activisten gingen nachtdans effectief op zoek naar kandidaten en spiegelde ze allerlei voordelen voor. Ze betaalden zelfs studenten uit de eerste Gentse lichting

om doorheen heel het Vlaamse land jonge mensen persoonlijk op te zoeken. We weten dat in Maaseik in ieder geval Jan Quix en Leo Porta werden aangesproken.

In de loop van 1917 werd het activisme beter gestructureerd. In februari verscheen er in Brussel een zogenaamde "Raad van Vlaanderen" waarvan de meeste leden evenwel op geheimhouding waren gesteld. Er zaten activisten in uit alle hoeken van het land maar niemand uit Noord-Limburg. Die Raad kwam er openlijk voor uit dat Vlaanderen alle heil moest verwachten van Berlijn en niet van de Belgische regering in Le Havre. Hij wierp zich op als woordvoerder van de zogenaamde 'radicale' Vlaamse beweging. In de marge van deze Raad richtten de Duitsers een propagandadienst op onder leiding van de Brusselse katholieke activist Arthur Faingnaert en ze zorgden ervoor dat er maandelijks een behoorlijke som Belgisch belastinggeld voor weggelegd werd.

Faingnaert had veel belangstelling voor Limburg. In de lente van 1917 zou de man Limburg bezoeken. Daarbij trok hij ook naar Maaseik waarbij hij kon rekenen op de hulp van de bezetter. In zijn rapport vermeldde hij uitdrukkelijk dat de "Zivilkommissar" van Maaseik zijn reis had vergemakkelijkt. Gelukkig voor hem, want zonder Duitse welwillendheid was een dergelijke reis niet doenbaar. De "Zivilkommissar" was verantwoordelijk voor het toezicht op het Belgische burgerlijk bestuur en ook voor de plaatselijke uitvoering van de Flamenpolitiek.

Het was voor de activisten zeker niet moeilijk om in Maaseik Vlaamsgezinden te vinden. Al van vóór de oorlog was er in de provincie een sterke flamingantische aanwezigheid die krachtig werd gesteund door bisschop Rutten. Zeker in de katholieke partij

stond deze strekking erg sterk, ondermeer omdat vele priesters zich in de taalstrijd engageerden. Maar de overgrote meerderheid van deze mensen wilde niet weten van het voortzetten van de taalstrijd tijdens de bezetting, want dat betekende dat ze verwezenlijkingen op taalvlak uit Duitse hand moesten aanvaarden. Dat weigerden ze.

De praktijk wees uit dat de activisten het meest kans hadden aanhang te vinden bij de jongens die, net vóór de oorlog, in de studentenbeweging waren geradicaliseerd en die nu op de drempel van het volwassen leven stonden. Het moet voor velen van hen een schok zijn geweest te merken dat de jarenlange Duitse bezetting de toekomst voor hen afsloot. Wie daarbij ook nog flamingant was en geen hoge pet op had van het oude België, was in principe aanspreekbaar voor activistische beïnvloeding. Er kwam bovendien nog een bijzonder zwaarwegend argument bij: via het activisme kon men zich een rooskleurige toekomst verschaffen. Al hield dat in dat men wel moest verhoppen dat de Duitse militaire positie minstens zo sterk zou blijven dat een eventuele vrede niet zou leiden tot een wegvaging van de activistische verwezenlijkingen. Overigens wees niets erop dat de Duitsers militair aan het kortste einde trokken. Integendeel, tot ver in 1918 bleef het Duitse leger de wereld verrassen en beangstigen met zijn slagkracht.

Die activistische verwezenlijkingen gingen ondertussen al heel wat verder dan de heropening van de Gentse universiteit. In de loop van 1917 werd de "bestuurlijke scheiding" afgekondigd. Die moest leiden tot een autonoom Vlaams overheidsapparaat, los van Wallonië. Dat betekende dat de activisten zouden beslissen wie nog een baan kreeg als ambtenaar bij "de staat". Een hele reeks ontslagen, benoemingen en bevorderingen lagen in het verschiet.

Het eerste ministerie waar die splitsing voelbaar was, was Wetenschappen en Kunsten dat heel het Rijksonderwijs onder zijn bevoegdheid had. Wie een baan als leraar ambieerde - of een bevordering in die sector - wist nu van waar de wind waaide.

Het Maaseikse activisme gaat van start

De jonge, pas afgestudeerde Maaseikse student Leo Porta was zonder twijfel een van de voornaamste en waarschijnlijk zelfs de eerste militant van het activisme in zijn stad. Van september 1916 - toen het nieuws van de heropening van de Gentse universiteit was doorgedrongen - tot september 1917, had hij helemaal alleen propaganda gevoerd in zijn stad. Hij was toen, zoals hij aan Faingnaert schreef: "geheel alleenstaande en enkel op mijzelf aangewezen." Die propaganda verliep via het verspreiden van pamfletten en boeken tijdens persoonlijke contacten. In die tijd wist Porta zelfs nog niet dat er te Brussel een propagandacomité was gesticht en dat er via die weg fondsen beschikbaar waren om dergelijke propaganda te betalen. Hij had tot dusver alles besteld via de boekhandel en dat had hem veel geld gekost waarvan hij slechts een klein deel had kunnen recupereren. Hij schatte dat hij op die manier enkele duizenden pamfletten, boeken en brochures in omloop had gebracht in Maaseik en omgeving.

Porta was in ieder geval geen onbekende in studentenmiddens. De Sint-Truidense activist Marcel Gerstmans vroeg hem om een lijst op te stellen van de Limburgse studenten. Die moest dienen om deze jongens uit te nodigen voor een vergadering waar August Borms het woord zou voeren. Die moest ze overtuigen om in Gent te gaan verder studeren. Met die zoektocht naar namen en adressen vulde Porta enkele maanden. Gerstmans beloofde hem een vergoeding maar daar kwam niets van

wegens "te laat" - de rekeningen waren al binnen - en uiteindelijk klopte Porta aan bij Faingnaert. In totaal had hij voor 210 fr. kosten gemaakt. Dat was ongeveer het maandloon van een bediende. Porta mocht dan wel student zijn, hij was kapitaalkrachtig genoeg om zijn eigen geld in dergelijke actie te steken. Hij werd er eind 1917 overigens voor beloond door een benoeming als leraar aan het atheneum in Leuven. Daar sloot hij onmiddellijk aan bij de plaatselijke kern van katholieke activisten. De keerzijde was wel dat hij niet meer beschikbaar was voor het dagelijkse propagandawerk in Maaseik en omgeving.

48

Een tweede vooraanstaande figuur was Jozef Wieërs. Niet onbelangrijk in dit verband was dat hij leraar was aan de rijksmiddelbare school in Maaseik. Die stond vanaf 1917 formeel onder het gezag van de activistische administratie in Brussel. In de nazomer van 1917 liet hij horen dat hij in Maaseik een Groeningewachtafdeling wilde stichten. De Groeningewachten waren in de jaren vóór de oorlog ontstaan in het Antwerpse rond August Borms. Ze groepeerden de radicalste flamingantische jongeren. Tijdens de bezetting werden in deze kring tal van activisten gerekruteerd en het was zelfs de enige Vlaamsgezinde organisatie die als zodanig tot het activisme overging. Een dergelijke afdeling oprichten was een goed begin en Faingnaert verwittigde onmiddellijk Jan Borms, de chef van de propaganda voor heel Limburg, en Algemeen Secretaris van de Groeningewachten, Oscar de Smedt in Antwerpen, dat ze werk moesten maken van het aanbod uit Maaseik. Oscar de Smedt kreeg te lezen: "Ik ben in betrekking met den Heer Jozef Wieërs, leraar aan 's Rijksmiddelbare school, die in zijne gemeente een vertakking der Groeningewacht wenst te stichten. Ik verzoek U onmiddellijk met de Heer in betrekking te stellen." De nodige

documentatie, standregelen en dergelijke moesten opgestuurd worden.

Faingnaert was niet de enige die mensen opzocht en aanhang ronselde. In augustus 1917 was immers beslist om Jan Borms, een halfbroer van activistisch boegbeeld August Borms, naar Hasselt te sturen waar hij zich voltijds moest wijden aan de uitbouw van de activistische beweging. Jan Borms reisde ook naar het noorden. Na een dergelijke verkenningstocht in de loop van september, waarbij hij ondermeer Maaseik aandeed, schreef hij naar zijn chefs in Brussel dat hij ervan overtuigd was dat "vele pastoors en vooral vele onderwijzers op de buiten de zaak meer genegen zijn dan men wel zou denken".

De activisten moesten nu beginnen aan een gestructureerde actie om de bevolking voor zich te winnen. Daarbij mochten ze zich niet pro-Duits tonen. Een van de voor de hand liggende methodes was openlijk opkomen voor de landgenoten die door de Duitsers waren veroordeeld. In de loop van december 1917 deed zich de gelegenheid voor bij de Duitsers een verzoekschrift in te dienen ten voordele van de Maaseikenaars die betrokken waren bij het spionagenetwerk dat door de plaatselijke controleur van de douane, Stevigny, was opgezet. Stevigny was ter dood veroordeeld. Dat wekte grote verantwoordiging in heel de regio. De Truidense activist Jozef Vrijdaghs zegde Jan Borms dat het voor "onze beweging in Limburg van het grootste belang (is) dat we het doodvonnis doen veranderen. Deze familie heeft in de provincie grote invloed en heeft vertakkingen door geheel Limburg." Maar de Duitsers waren erg weigerachtig om strafverminderingen toe te staan wanneer het strafzaken met een militaire achtergrond betrof. Stevigny kreeg de kogel op 13 december 1917.

Frater Rupertus (P.J. Van den Hout), Jan

Reumers, Paul Bonnen en Michiel Van Cleef waren eveneens veroordeeld, in hun geval enkel maar tot een aantal jaren dwangarbeid. Voor hen werden aanwijsbaar stappen gezet. De brief voor de "Politische Abteilung", de Duitse instantie in Brussel die de Flamenpolik dagelijks moest opvolgen en coördineren, werd opgesteld op de burelen van August Borms in Brussel, waar de uitgeweken Limburger en overtuigde pangermaan Jan Matthijs Brans - geen onbekende bij de Maaseikse activisten - de afdeling "dienstbetoon" leidde. De brief liet over de beweegredenen geen twijfel bestaan: "Binnenkort moeten er een reeks meetings in Maaseik gehouden worden. Indien wij enige kleine strafvermindering ten gunste van die veroordeelden konden bekomen, zou onze beweging in de stad er geweldig mede gebaat zijn." Om het activisme in Maaseik te bevorderen dachten ze dus geholpen te zijn met "een kleine vermindering". Voor alle vier zo mogelijk, maar vooral voor pater Rupertus "die in de hele streek goed bekend is". Een eventuele gunstmaatregel moesten ze op die manier op het activistisch blazoen kunnen schrijven. Frater Rupertus zou na enige weken in een Duitse gevangenis sterven. De kans was verkeken.

De belangrijkste man ter plekke zou Jos Wieërs worden. Die ging prat op zijn steun aan de activistische zaak van in het begin van 1917. Hij werd aangezocht om - tegen betaling - de leiding te nemen van de propaganda in heel het arrondissement Maaseik. Hij zou dat doen onder leiding van Jan Borms die vanuit Hasselt het activisme in heel de provincie coördineerde. Wieërs had nochtans voor zichzelf een andere toekomst uitgestippeld. Op 15 januari 1918 schreef hij dat hij eigenlijk verwachtte tot ambtenaar benoemd te worden in Brussel, liefst in het ministerie van Justitie. Hij hoopte op die manier tevens zijn studies te kunnen

Open Brief aan M. MOORS

voormalig Bestendig Afgevaardigde van Maaseik.

Maaseik, den 18 Juni 1918.

MIJNHEER,

Seider jaar en dag hebt gij ons, activistische Vlaamsgezinden, ten allen kant op de minst edele wijze onderuims bekampt, gij, die vóór den oorlog, Unochtans als Vlaamsgezind deelt doorgaan, gij, die als lid van het Maaseiker Davidsfonds, het minstest voor de ver Vlaamsching der Genesche Hoogeschool hebt onderleekend.

Op Maandag, 10 Juni !., hebt ge, in tegenwoordigheid van de geestelijke en wereldlijke overheid der stad Maaseik, samengekomen om onzen geliefden Bisschop Z. D. H. Mgr. Ruffen heur opwachting te maken bij zijn bezoek aan onze stad, ons activisten op de minst deftie manier in 't openbaar aangevallen en bedreurd niet in de mogelijkheid te zijn in een publiek debat vrij en vrant de zogenoemde drogredenen, waarop wijgens Loos programma steunt, te kunnen wederleggen.

Als bestuurder der activistische propaganda in het arrondissement Maaseik, neem ik, in naam der akti-

vistische partij, den ons toegeworpen handschoen op en dag U uit op een publiek debat, waar ge, zonder vrees en gansch vrij, beproeven moogt ons activistisch programma te weerleggen.

In naam van den Vlaamschen Propagandadienst, wiens vertegenwoordiger ik ben te Maaseik, waarborg ik U de volstrekte vrijheid van het woord: uit eene lijst van debatters, die ik U op aanvraag zal voorleggen, moogt ge zelf den persoon kiezen die U zal te woord staan, als mede lokaal en datum van het in Maaseik te houden debat, al de kosten van luringing en uitvoering nemen we voor onze rekening.

De Bode van Limburg staat wagenwijd voor U open. Ik verwacht uw antwoord vóór 1 Juli a. s.

Mijnheer Moors, heb ook gij den moed U in 't openbaar te toonen: M. Moors, ge hebt het woord, wij sluiten met open vizier: onze leus is: *Overtuicht, overfranscht, Vlaanderen worde Vlaamsch.*

In Bestand: der Activistische Propaganda te Maaseik:

Jos. WIEËRS
Nochtstraat, 65.

50-Teubelstraat, Riederstraat, 11, 50-Teubel.

49

Dokter Moors werd uitgedaagd via dit pamflet. Het maakt tevens duidelijk dat de Belgische patriotten ook in het openbaar hun afkeuring over het activisme durfden uitspreken.

voortzetten. Brans schreef in kantekening op de brief dat het hem een "gewetensplicht" was deze aanvraag te steunen want Wieërs was "een der trouwen van het eerste uur". Zover kwam het niet. Wieërs moest tevreden zijn met de leiding van de zogenaamde "hoofdafdeling" van de propaganda in Maaseik. Van daaruit moest de wijde omgeving bewerkt worden.

Het activisme toont zijn ambities

Rond de jaarwisseling riep de Raad van Vlaanderen de zogenaamde "zelfstandigheid" van Vlaanderen uit. Bovendien zou de Raad de komende weken opnieuw samengesteld worden met leden die overal in het land via "handgeklap" op grote volksvergaderingen zouden bevestigd worden. Erg democratisch kon men dat procédé niet noemen want alleen

activisten werden toegelaten. Voor Limburg kwamen amper een duizendtal mensen opdagen. Daar waren dan nog aanhangers, nieuwsgierigen én tegenstanders bij. De mislukking van de volksraadpleging zorgde voor teleurstelling en het was duidelijk dat brede kringen in de bevolking waren gealarmeerd omdat ze de anti-Belgische draagwijdte van het activisme nu ten volle beseften. Deze "volksraadpleging" leidde tot een felle tegenreactie. Daar was nochtans moed voor nodig want iedereen wist dat de Duitsers - na aanwijzingen door de activisten - klaarstonden om eventueel met deportaties de anti-beweging de mond te snoeren.

50

Naast zes Limburgse leden voor de nieuwe Raad van Vlaanderen werd er ook een "Gouwraad" gekozen, waar wat meer volk in zat, en die op termijn de Limburgse provincieraad moest vervangen. Voor Maaseik en omgeving was Jos Wieërs de uitverkorene. Voor deze mensen was het niet meer mogelijk hun politieke overtuiging nog te verbergen want de lijst met gouwraadsleden verscheen in de activistische De Bode van Limburg op 17 februari 1918.

In de 'officiële' lijst met de zogenaamde volksraadplegingen die Jan Borms naar Brussel stuurde, komt Maaseik echter niet voor. Borms schroomde nochtans niet te liegen want het cijfer "stemmers" voor heel de provincie vermenigvuldigde hij zonder verpinken met drie tot 3625 (en er was geen enkele tegenstem!). En toch ontbreekt Maaseik op zijn lijstje. We mogen veronderstellen dat ze in Maaseik nog niet in staat waren om op dat ogenblik - eind januari- begin februari 1918 - al een dergelijke meeting op touw te zetten. Was de ontmoediging omwille van de publieke afkeuring er te groot? Jan Borms noteerde in zijn verslag over de maand maart 1918, dat de Groeningerwachtafdeling van Maaseik

als mislukt mocht worden beschouwd. Een groot deel van de mensen die waren aangesproken, had er dus de brui aan gegeven. Dat zegt veel. Aan de Duitsers kan het niet gelegen hebben want ze zorgden over heel Limburg ervoor dat desnoods scholen of gemeentehuizen werden opgeëist voor de meetings.

De plaatselijke Duitse autoriteiten in Maaseik bleven het activisme nochtans steunen. Zo wezen ze er in februari 1918 op dat er een openstaande post was voor een notaris in Maaseik - en of de activisten soms geen betrouwbaar kandidaat voor te stellen hadden? Dergelijke mogelijkheden trokken uiteraard ambitieuze mensen aan. De activisten hadden overigens nog meer in petto bij het kweken van aanhang. Ze beseften dat ze voorzichtig moesten zijn met zich al te anti-Belgisch te tonen. Ze speculeerden daarom eerder op een boodschap die bij een bepaalde beroepsgroep aantrekkelijk kon klinken. Zo stelde Wieërs op 8 januari 1918 aan zijn chefs in Brussel voor om in Maaseik een meeting te houden met als doelgroep de plaatselijke kleine burgerij. Die wilde hij bewerken door het bestaande ongenoegen bij de kleinhandelaars over het "Komitee voor Hulp en Voeding" uit te buiten. Er werd blijkbaar zelfs gedacht aan de oprichting van een "Bond der kleinhandelaars tegen de Komiteiten." De grootscheepse officiële hulpverlening had immers een negatieve invloed op de omzetcijfers van de kleinhandel. De meeting moest doorgaan op 20 januari maar we weten niet wat ervan gekomen is.

Vanaf 22 maart 1918 kregen de activisten een flinke opsteker. De Duitsers ontketenden op die datum een reeks offensieven die de Franse en Britse troepen de komende maanden in een bijzonder moeilijk parket brachten. Deze Duitse aanvallen zouden voortduren tot ver in de zomer en zowel Parijs als de Kanaalhavens bedreigen. Toen de aanval

op de Kemmelberg in West-Vlaanderen scheen te lukken, was het zelfs niet ondenkbaar dat het Belgische leger integraal zou gevangen genomen worden. Het kanon sprak een hartig woordje mee in de toekomst-voorzichten van de activisten en van de bevolking.

Dat betekende niet dat er in Maaseik een ommezwaai kwam ten voordele van het activisme. Integendeel zelfs. De voornaamste informant was nog altijd Leo Porta die de stad af en toe bezocht. Op 2 april 1918 schreef hij aan Faingnaert dat hij nu al een tiental dagen ter plekke was om "opsporingen" te doen. Hij had maar weinig opbeurends mee te delen. In de streek was er bijvoorbeeld zeer sterk ongenoegen over "Kolenverdeling voor Vlaanderen". Dat was een activistische organisatie die van de Duitsers het monopolie had gekregen over de steenkoolleveringen aan particulieren en kleine bedrijven. De gemeenten waren verplicht om "Kolenverdeling" op voorhand te betalen, daarna pas kwam de steenkool, via kolenhandelaars en transporteurs die door de activisten waren aangesteld. Het doel was op die manier geld te winnen zonder rechtstreeks van de Duitsers afhankelijk te zijn. Die schoven immers tot dusver maandelijks naar goeddunken een som Belgisch belastingsgeld door ter betaling van de beweging en haar propaganda. "Kolenverdeling" moest voor inkomsten zorgen voor de langere termijn.

Maar "Kolenverdeling" kon niet op een enthousiaste ontvangst rekenen. Het werkte te traag en te slecht, leverde minderwaardige kolen, was te dirigistisch en te duidelijk een apparaat om geld binnen te rijven ten voordele van de activisten. De mensen hadden dat door. Porta legde zijn oor te luisteren in Maaseik: "Het eerste antwoord dat men van de eenvoudige mensen ontvangt als men over Vlaamse Beweging spreekt is:

'De Vlamingen zijn juist zoals al de anderen; bedriegers die jacht maken op eigen voordeel. Bewijs: de Kolenverdeling voor Vlaanderen; en zij vallen enkel de bestaande toestanden aan om in de gelegenheid te komen zichzelf te zegenen.'" Nu dergelijke mening ook bij de kleine man had postgevat, was het voor hun politieke tegenstanders een kleine moeite om die afkeer aan te vuren met, wat Porta noemde, "een kolossale werking". Porta vermeldde in zijn rapport de handelaar Henry, woonachtig in Rotem, zijnde van Waalse afkomst, als een van de voornaamste tegenwerkers. De man had zelfs pamfletten opgesteld waarop hij uitrekende dat "Kolenverdeling" meer dan 100% winst boekte; en dus goed boerde op de rug van het ondertussen straatarm geworden volk dat immers de steenkool niet kon missen.

51

Porta was niet te beroerd om zijn anti-activistische stadsgenoten met naam en toenaam te noemen en hij moet geweten hebben dat dergelijke gegevens voor de Duitsers bruikbaar waren als die van plan zouden zijn om het patriottisch verzet de ruggengraat te breken. In Porta's ogen was deze patriottische agitatie per definitie "anti-Vlaamse werking" en dus verwerpelijk. De leiders die hij noemde, waren vrederechter Stiels, de geneesheer en plaatselijke politicus Moors en burgemeester Driessen. De Belgische patriotten waren in Maaseik ook rondgegaan met een te ondertekenen petitie tegen de verklaring van Vlaanderens zelfstandigheid door de Raad van Vlaanderen. Een vijftigtal mensen had de moed om te tekenen. Porta bood aan om uit te zoeken wie er achter dit initiatief zat.

Porta was er overigens van overtuigd dat het niet alleen aan de tegenstanders lag dat het activisme in Maaseik slecht boerde. De scherpste woorden had hij over voor de plaatselijke propagandachef Jozef Wieërs. Die achtte hij "volledig

ongeschikt" en hij somde op waarom:

1. Omdat hij nooit in de genade der bevolking gestaan heeft; integendeel... en dit tengevolge van zijn karakter.
2. Omdat hij veel praat en veel plannen maakt doch niet alles uitvoert.
3. Omdat hem op het beslissend ogenblik de nodige moed ontbreekt.
4. Omdat hij niet opgewassen is tegen het politiek gekuip en de slimme knepen van de tegenpartij."

Dat was geen erg positief geluid maar een alternatief lag niet onmiddellijk voor de hand, zoals hij moest toegeven: "Een flink persoon is hier moeilijk te vinden: de beste zou misschien nog zijn de Heer Jaak Kleynjans, tot nog toe onderwijzer te Brussel en daar in de strijd betrokken, nu geplaatst te Maaseik en veel sympathieker dan Heer Wieërs; hij is wel nog jong". Porta beloofde nog tien dagen in Maaseik te blijven om verder inlichtingen te vergaren. Hij sloot zijn brief af met: "Ik hoop dat U voordeel zult weten te trekken uit bovenstaande betrouwbare inlichtingen. Alles in vertrouwen natuurlijk. Uw dienstwillige dienaar. Leo Porta".

Faingnaert stuurde deze mededelingen over "Kolenverdeling" door naar de baas ervan, Leo Meert. Die vroeg uiteraard op hoge toon naar meer inlichtingen. Daarvoor moest Porta zorgen. Faingnaert schreef naar hem op 23 april: "Er was ons reeds vroeger medegedeeld dat kwaadwilligen onze inrichting trachten te schaden door het verspreiden van allerlei leugenachtige mededelingen. Zolang echter wij geen wezenlijk bewijs in handen hebben is het onmogelijk tegen zulke lasteraars op te treden. Het zou ons zeer aangenaam zijn indien u ons een der gezegde strooibriefjes welke wel niet gecensureerd zullen zijn, kondet bezorgen." Vermits dat een inbreuk was op de Duitse verordeningen kon het een geschikt middel zijn om de bezetter tot

ingrijpen tegen deze Belgische patriotten aan te zetten.

Porta reageerde onmiddellijk, ditmaal vanuit Leuven, op de vraag om exemplaren van de strooibriefjes. Hij had geen exemplaren en het zou weer drie tot vier maanden duren eer hij nog eens terug ging. Hij vreesde dat dit het hem onmogelijk zou maken om de desbetreffende strooibriefjes te kunnen verzamelen. Maar hij had nog ander nieuws! De laatste dagen van zijn verblijf had hij vernomen dat er in Limburg een grootscheepse tegenwerking op touw werd gezet. Wat Faingnaert verder in Porta's brief las, achtte hij zodanig belangrijk dat hij het liet overtikken en op 1 mei aan de bezetter in Brussel bezorgde. Daarbij liet hij niet na erop te wijzen dat Porta een overtuigd en betrouwbaar activist was. Het volgende citaat had hij blauw onderstreept en dat kwam op de tafel van Verwaltungschef Alexander Schaible terecht: "Uit vertrouwde bron heb ik voorts, een der laatste dagen van mijn verblijf te Maaseik vernomen, dat de tegenpartij, de Franskiljons, bezig zijn zich over gans Limburg te organiseren, dat zij in iedere stad, in ieder dorp een vertrouwensman-propagandist aanstellen, dat de hoofdzetel zich te Hasselt bevindt en dat zij voorlopig over een strijdfonds van 300.000 fr. beschikken". Porta - en in zijn spoor Faingnaert - hebben hiermee zonder twijfel de organisatiemogelijkheden en de beschikbare financiële middelen van hun Belgischgezinde tegenstanders schromelijk overschat. Maar angstaanjagend was het wel. Het bericht moest vooral de Duitsers alarmeren zodat die wat meer aanspreekbaar werden voor de talrijke verzoeken tot ingrijpen tegen Belgische patriotten die de activistische top op de burelen van de bezetter legde.

De Maaseikse activisten voerden ondertussen verder actie. Op 1 juni

kreeg de Brusselse activist - maar van Nederlands-Limburgse afkomst! - Jacob Lambrichts, het bericht dat hij naar Maaseik moest voor een debat tegen dr. Moors, een katholiek politicus en flamingant die zich nu sterk anti-activistisch toonde. Als hij meer inlichtingen wilde: "Gelief u te richten tot de heren Wieërs en Sporenberg om de details der zaak te kennen." In de lijsten met inlichtingen, die ze naar Brussel stuurden, werd Moors betiteld als "F", hetgeen stond voor franskiljon. En dat voor een Davidsfondser en vóór de oorlog openlijk voorstander van de vernederlandsing van Gent! Een week later zou Jan Borms hun secretariaat een bezoek brengen en er voor vijftien man een toespraak houden. Dat was dus maar weinig volk want activisten waren zeldzaam in Maaseik. En dan nog? Volgens de lijsten die de activisten opstelden zouden ook de leraars ls. Cresens en Claessens, en kapelaan Rycken en ook de prior van de kruisheren, activistische sympathieën hebben gehad maar daar bestaan verder geen bewijzen van. Deze mensen werden - net als een aantal anderen - enkel als zodanig aangeprezen in de rapporten die naar Brussel werden gestuurd.

Ondertussen pakten de onweerswolken zich samen boven de interne keuken in Maaseik. Dat was zonder twijfel het gevolg van de geringe resultaten die ze boekten. Het was niet alleen Porta die niet geloofde in de kwaliteiten van Wieërs. Ook diens medekompanen in de propagandistenkern waren de leraar beu. Secretaris Kleynjans ondertekende, met Jan Quix en G. Smits, op 26 juni een brief aan Faingnaert waarin ze vroegen om J.L. Sporenberg aan te stellen als hun chef. Die was bereid om zijn functie als toezichter van "Kolenverdeling", te cumuleren met de opdracht van opzichter van de propaganda in het arrondissement Maaseik. De reden voor deze ongewone demarche: "De leider

alhier, Heer Wieërs, als zijnde leraar aan de middelbare school, heeft onmogelijk de tijd alles na te zien zoals het gehoord." Sporenberg werd opgehemeld: "een werker die de beweging in onze stad aan gang heeft gezet, goed gezien is bij alle activistische vrienden." Ze zouden het appreciëren als zijn tot nog toe belangloze medehulp aan de propaganda met dit ambt kon gehonoreerd worden.

De kern zou aan Brussel opnieuw een spreker vragen voor een meeting op 7 juli waarbij Sporenberg uitdrukkelijk meldde: "Er hangt veel van af". 11 juli, de Vlaamse feestdag was immers dichtbij, en de activisten wilden dat met enige luister vieren. Ook bij deze gelegenheid werd Jacob Lambrichts vanuit Brussel aangeduid. Enkele dagen daarna was het dan 11 juli. Jaak Kleynjans schreef, in opdracht van Wieërs, een rapportje. Er waren ongeveer vijftig aanwezigen op de viering. Niet heel veel dus: "Talrijk waren de deelnemers niet, waarvan de schuld gedeeltelijk lag aan de mislukte meeting van zondag 7 juli en de dag midden in de week." De toespraken van Wieërs en van dr. Jan Laureys hadden wel een goede indruk gemaakt op de aanwezigen, vond hij.

De ommekeer tijdens de herfst van 1918

De Duitse offensieven hadden voor zware verliezen gezorgd in het geallieerde kamp. Dat ze niet uitgeschakeld waren, bewezen ze door vanaf 8 augustus weer in het offensief te gaan. De tegenaanval ging als een mes door de boter en de Duitse legerleider, generaal Ludendorff, zag in dat de ruggengraat van de keizerlijke strijdkrachten gebroken was. Dat nieuws werd uiteraard zoveel mogelijk verborgen gehouden voor de publieke opinie. Dat kon de censuur niet lang volhouden want de geallieerde opmars bleek gestadig verder te gaan. De Duitse legers plooiden zich terug.

(Gemeente) *Kanton Maaseik*

Drukk. A. Hessens, Brussel.

NAAM	VOORNAAM	BEROEP	ADRES	GEZINDHEID	
				Partij	Vlaamsch
<i>De Voldere</i>		<i>Studenta</i>	<i>Maaseik</i>		<i>a.</i>
<i>De Volder</i>		<i>Contractant</i>	<i>i</i>		<i>a.</i>
<i>Driessens</i>		<i>i</i>	<i>i</i>		<i>f.</i>
<i>Duponts</i>		<i>i</i>	<i>i</i>		<i>f.</i>
<i>Deuss</i>	<i>Pieter</i>	<i>Landbouwer</i>	<i>Ophoven</i>		<i>AK. v. r. k.</i>
<i>Dalemans</i>	<i>Christiaan</i>	<i>i</i>	<i>Maaseik</i>		<i>AK. i.</i>
<i>Dillen</i>	<i>Raymond</i>	<i>Molenaar</i>	<i>Selen</i>		<i>AK. i.</i>
<i>Daemen</i>	<i>Jan</i>	<i>Landbouwer</i>	<i>Neeroversen</i>		<i>ak. i.</i>
<i>Daumen</i>	<i>Hendrik</i>	<i>Wierstraete</i>	<i>Neeroversen</i>		<i>ak. i.</i>

54

Dergelijke lijsten werden door de Maaseikse activisten opgesteld waarbij de mensen werden omschreven als activist ("a" of "ak") of als onverschillig ("o") of als franskiljon ("f").

De toekomst was nu wel heel onzeker geworden en dat verhoogde de zenuwachtigheid. Er ontstonden vetes en scherpere naijver binnen de kleine kringetjes van getrouwen. De propagandistenkern van Maaseik bestond slechts uit Wieërs, Sporenberg, Quix, Smits en Kleynjans. In deze kring groeide het ongenoegen over Jos Wieërs heel sterk. Wieërs liet vaak verstek gaan voor vergaderingen en vertelde vertrouwelijke gegevens door aan oren die dat beter niet zouden horen. Dat bemoeilijkte natuurlijk de propaganda-activiteiten. Het groepje kwam op 3 oktober samen om over hun leidsman te praten en de volgende dag schreven ze een brief naar Brussel. Daarin eisten ze dat Wieërs werd afgezet. Ze hadden al eerder in Hasselt, bij Jan Borms, aangedrongen op verbetering. Die had dan zijn provinciaal opzichter, de gewezen Genkenaar en geneesheer Jan Laureys naar Maaseik gestuurd en verbetering beloofd maar dat had niets wezenlijks veranderd. Het was nochtans nodig want - verklaarden zij op plechtige toon: "gezien zij overtuigd zijn, dat de slechte gezindheid der bevolking voortspruit uit de slechte propaganda-werking van de heer Wieërs." Alleen een "onmiddellijke afstelling" en het aanduiden "van een meer bekwaam, meer bemind en meer volksgezind persoon", bood soelaas voor de activistische beweging in Maaseik. Ondertussen waren de geallieerden in opmars en de ene na de andere stad die vier jaar lang in Duitse handen was geweest, werd door het keizerlijke leger ontruimd. Ook de Belgische troepen namen nu deel aan het eindoffensief en ze rukten op langs de kust en in de richting van Gent. Eind oktober was het voor de activistische top duidelijk dat het avontuur afgelopen was. Zelfs de Duitsers verborgen niet meer dat ze nu aanstuurden op een wapenstilstand en op de ontruiming van het Belgische grondgebied. Wie aan de Belgische justitie wilde ontsnappen moest zorgen

dat hij de grens over was zolang daartoe nog een kans bestond.

In Maaseik wisten ze heel goed dat de Duitse nederlaag nu een onomstotelijk feit was. Met duizenden trokken de "feldgraue" troepen, vervuild, ordeloos en rumoerig, over de brug om via Nederlands Limburg de Heimat te bereiken.

Besluit

Ook voor de activisten was het uur van de waarheid aangebroken. Hun Duitse beschermheer en voedstervader gaf het op. De Belgische koning en de regering zouden terugkeren en het leed geen twijfel dat België op een overweldigende golf van patriotische gevoelens bij de overgrote meerderheid van de Maaseikse bevolking kon rekenen. In de gemeenten rondom was het niet anders. De activisten pakten hun biezen. Sporenberg zou op het einde van de bezetting nog een schandaal veroorzaken toen hij 24.000 fr. aan geld van "Kolenverdeling" zou "verliezen", zoals hij zelf schreef op 29 november 1918 aan het hoofd van de organisatie, Leo Meert. Die probeerde om nog zoveel mogelijk geld binnen te rijden om daarmee vanuit Nederland de anti-Belgische agitatie verder te financieren. Dat was een zeer grote som. Zoveel kostte heel de propaganda in Limburg - lonen inbegrepen - over een tijdsverloop van twee maanden op het hoogtepunt van de activistische infiltratie. Hij gaf overigens aan Leo Meert toe dat hij om zijn Vlaamse werking "zeer gehaat ben in Maaseik".

Wieërs zou de grens overwippen en in Roermond op het Zwartbroekplein 5 gaan wonen. Hij rekende, zoals al zijn collega's, op een snelle amnestie en op financiële ondersteuning zolang de ballingschap duurde. Dat geld kwam er. Volgens de boekhouding van Hendrik Mommaerts ontving Wieërs 2500 fr. In mark omgerekend was dat 1.574 mk.

55

Daarmee behoorde de Maaseikenaar tot de kleinste vissen op de lijst. De meeste andere uitgeweken activisten ontvingen meer tot veel meer. Maar Wieërs was dan ook niet zo vooraanstaand geweest in de activistische hiërarchie. Het werd een trieste tijd voor deze mensen want de ballingschap bleef duren. Van Duitsland hoefden ze niets meer te verwachten en het geld was na verloop van tijd op.

Het activisme in Maaseik was voorbij maar het liet pijnlijke herinneringen na. Na de oorlog verborg men in Maaseik liever deze aspecten van het voorbije oorlogsverleden. De pastoor van de Sint-Martinusparochie schreef een oorlogsverslag dat zowel voor de bisschop als voor een gedenkboek van het Davidsfonds moest dienen. Daarin had hij het over "enigen", vooral mensen die behoorden tot "het mindere volk", die omgang hadden met de vijand of die zich door hun gedrag onvaderlands hadden getoond. Over de activisten geen woord.

VERANTWOORDING

Deze bijdrage is voornamelijk gebaseerd op archiefstukken die zich bevinden in het uitgebreide archief van de Raad van Vlaanderen dat bewaard wordt in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Het gaat in het bijzonder om documenten die berusten onder de nummers D5, D7, D59, D67, D78, D92, D113, D114, D127, D145, D65, P9, P24, P47. Het gaat hier enkel om briefwisseling, rapporten en dergelijke die vanuit Maaseik of Hasselt tot op het hoofdbureau van de propaganda in Brussel geraakt zijn. Van archief dat door Maaseikse activisten of door Jan Borms werd aangelegd, is vooralsnog geen spoor.

Er werden ook gegevens gevonden in de briefwisseling van Leo Meert, die zich in het archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven te Antwerpen bevindt onder het nummer M 386. Zie ook het dossier Vlaamsch Comité Den Haag met

daarin de boekhouding van H. Mommaerts met de "Lijst der in Nederland en Duitsland verblijvende beambten afgesloten op 1 augustus 1919".

Een beschrijving van de oorlogsjaren in Maaseik is te vinden in: De eerste wereldoorlog in Limburg. Verslagen. door Karel Verhelst m.m.v. Raf Van Laere, Limburgse Documenten I.8, uitgegeven door de provincie Limburg, Hasselt 1997. 2 dln. 1029 blz.

Wat het activisme in Limburg betreft, zie mijn bijdragen: Het activisme in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog, deel I: de geleidelijke infiltratie van een provincie, in: Limburg- Het Oude land van Loon, 2/1997, p. 97-139. En: deel II: de confrontatie met de bevolking, in: Limburg- Het Oude land van Loon, 3/1997, p. 193-230.

Voor Kolenverdeling: zie mijn artikel: "Kolenverdeling voor Vlaanderen" en de financiering van het activisme. In: Wetenschappelijke Tijdingen, 1991 p. 7-27. Aangaande de katholieke aspecten van deze collaborerende beweging, mijn artikel: Kiezen tussen Kardinaal en Kaiser. Vlaamse katholieke activisten tijdens de Eerste Wereldoorlog. In: Trajecta, Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholiek leven in de Nederlanden, 2/1996, p. 134-155.

Wat algemene werken over het activisme betreft kan men zich wenden tot: L. WILS, Flamenpolitiek en aktivisme, Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog, Leuven 1974. D. VANACKER, Het activistisch avontuur, Gent 1991. W. DOLDERER, Deutscher Imperialismus und belgischer Nationalitätenkonflikt, Melsungen 1989. Voor een breed overzicht van de wetenschappelijke literatuur aangaande het activisme: L. WILS, De geschiedschrijving van het activisme, in Wetenschappelijke Tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging, 1992, blz. 65-82.

- ... Herman Hendrix en al zijn medewerk(st)ers voor de prachtige musical "Mieren" (zie ook elders in dit nummer).
- ... Baerke Houben (regie) en medewerk(st)ers van het Jeugdtheater Van Eyck voor de opvoering van het mooie kindertoneel "Hokus Spokus" van de hand van Karel Verleyen. De drie opvoeringen hadden plaats op 20, 21 en 22 november 1998 in Achterolmen met 40 jeugdige actrices en acteurs.
- ... De Maaseiker Vissersclub voor haar 100ste verjaardag.
- ... De Maaseiker muzikanten van de Kon. Harmonie Concordia, die op het Provinciaal Jongerentornooi op 8 november 1998 te Loksbergen volgende schitterende resultaten behaalden, nl.

David Duchesse (klarinet):	88%
Céline Jansen (dwarsfluit):	80%
Martine Meuris (klarinet):	82%
Chris Hindrixx (dwarsfluit):	88%
Veerle Hermans (hobo):	90%
Ellen Heymans (dwarsfluit):	88%
Dirk Hindrixx (drum):	85%
Koen Koolen (trompet):	86%
Bart Heymans (trompet):	85%
- ... De groep Concertino, nl. 16 volwassen mentaal gehandicapten uit het MPI Ter Engelen, die onder leiding een eigen CD hebben

De Maaseikenaar feliciteert...

Tony Van Wijck

uitgegeven. De CD bevat drie nummers en heeft als titel "De Brief". Uniek is dat de uitvoerders zelfs geen muziek kunnen lezen. "De Brief" verwijst naar een afscheidsbrief van een medebewoner uit het dagcentrum. De CD kost 350 frank en is verkrijgbaar in het MPI ter Engelen, tel. 089-564938.

- ... Het trio "The Romans" (gebroeders Laurens en Chris Leurs en Frank Coonen) dat onlangs een nieuwe CD uitbracht met als titel "El Diablo". Deze CD verscheen op een nieuw label (Oyster) en bevat naast muziek nog een aangename dosis multimediamateriaal.

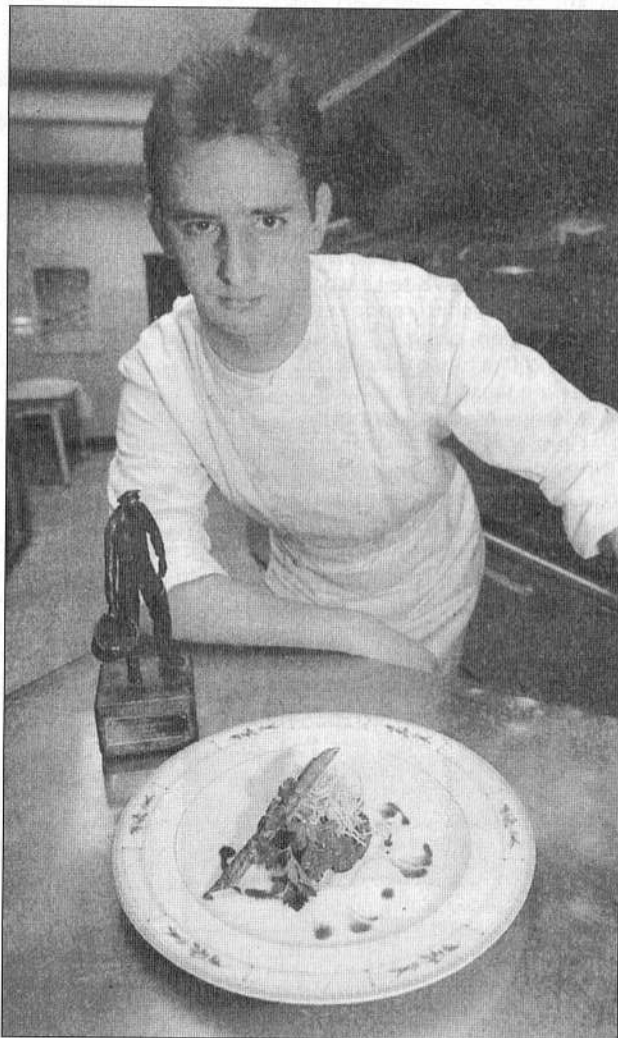

- ... De initiatiefnemers, voornamelijk Mevr. Isabelle (Mouche) Kraewinkels en de Heer Hugo Buitekant, die de vroegere Maaseiker schermclub "Vast als Eik" heroprichtten. Trainingen vinden plaats in de Sporthal op maandag (17.30 tot 18.30 uur, donderdag (19 tot 20 uur) en vrijdag (21 tot 23 uur). Het nieuwe bestuur zoekt nog naar jonge scherm liefhebbers.

- ... de heer Laurens Leurs (zie ook hierboven onder "the Romans"), die vanaf 1 januari 1999 onze nieuwe schepen van cultuur werd. Wij wensen hem een zeer vruchtbaar mandaat.

- ... de heer Pascal Peters (22) van Maaseik, chef-kok van een gerenommeerd restaurant in Bocholt, die onlangs op de horecabeurs te Gent de eerste prijs wegkaapte met een creatie van een voorgerecht op basis van mosselen.

58

59

**Prins Carnaval 1999
Z.D.H. Prins Danny I**

Cultuur is datgene waarvan we ons te laat bewust worden dat we het verloren zijn!

1. aaframmele, zw. ww. = afranselen.
2. aaframmeling, zn. vr. (-e, -ske), ook: rammeling = afranseling.
3. aaftujjere, zw. ww. = aftuigen.
4. aankisse, zw. ww. = ophitsen.
Vb. Den hónd aankisse.
5. boezjere, zw. ww. = bewegen, verroeren, reageren.
Vgl. Fr. bouger.
6. dalik, bw. = dadelijk, aanstonds.
Vb. Hae kump dalik.
7. dujje, zw. ww. = duwen.
8. gaen, zn. vr. (-e, -ke) = nauwsluitend corset.
Vgl. Fr. gaine-culotte.
9. gotigheid, zn. vr. (geen mv. geen dim) = goedheid.
10. gruffele, zw. ww. = enten, griffelen.
11. huure (zich), zw. ww. = betamen.
Vb. Det huurt ziech neet! (= dat is niet netjes, dat hoort zo niet)
12. kazzekae, zn. m. (-s, -ke) = gebreid jakje.
Vgl. Fr. casaquin.
13. kombinezao, zn. m. (-s, -ke) = onderjurk.
Vgl. Fr. combinaison.
14. krek, bw. = precies.
Vb. 't Is krek zi-j moder (= hij lijkt precies op zijn moeder).
15. krol, zn. vr. (-le, królke) = krul
Zegsw. Krolle oppe kop en gein humme aan de vot.
16. krolle, zw. ww. = krullen maken, in krullen leggen.
17. krollekop, zn. m. (-kóp, -kópke) = krullebol.
18. krolhaor, zn. vr. (-e, -ke) = krulhaar
19. laer, zn. o. (geen mv, laerke) = leder.
Zegsw. 1. Van angermans laer is 't good reme sni-jje. 2. Van laer trèkke (= tekeergaan).
20. lansem, bn, bw = langzaam.
Zegsw. 1. Lansem tan, lansem han (wie lang aan tafel zit is geen harde werker); 2. Zoe lansem es 'n slek.
21. leweit, zn. o. (geen mv, geen dim) = lawaai.
22. mèspool, zn. m. (-peul, peulke) = gierkuil.

Diksenaer van het Mezeikers

Tony Van Wijck

23. piezjamma, zn. m. (-s, -ke) = pijama.
24. presseere, zw. ww. = haast hebben.
Vb. 't Presseert neet (= Er is geen haast bij), ook: Niks waat presseert.
Vgl. Fr. presser.
25. poeër, zn. m. (geen mv., geen dim) = prei
Vb. In mi-jnen hoeëf höb iech poeër, dao kóns-te di-jne fits tieëge zètte!
26. pómbak, zn. m. (-bek, -bekske) = gootsteen.
27. pómpstein, zn. m. (stein, steinke) = puimsteen.
28. póws, zn. vr. (pówze, pujske) = bos, bundel, kwast.
Vb. 'n Póws blome. Este de póws kóns pakke, moogs-te nog ei ritsje op de karoessél!
29. sik, zn. vr. (-ke, -ske) = puntbaard.
30. sjaomele, zn. vr. (mv., -sjaomelkes) = een paar lange benen, poten van een schaap.
Vb. Trèk di-jn sjaomele ins in!
31. sjop, zn. vr. (-pe, sjöpke) = afdak, overkapping, berghok, loods.
32. sjrapnél, zn. vr. (-le, -ke) = granaatsplinter.
33. sjri-jf, zn. m. (sjri-jve, sjri-fke) = pen of potlood.
34. stujte, zw.ww. = bluffen.
Vb. Stujte en in de bóks sji-jte kan ederein.
35. soetjae, zn. m. (-s, -ke) = bustenhouder, beha.
Vgl. Fr. soutien-gorge.
36. tikke, zw. ww. = stuiten, kaatsen.
37. zjupao, zn. m. (-s, -ke) = korte onderjurk.
Vgl. Fr. jupon.

Abonnementen (of geschenkabonnementen) steeds verkrijgbaar door storting op nr. 001-0678921-94 tnv De Maaseikeaar, Verloren Kost 86, 3680 Maaseik, met vermelding: abonnement of geschenkabonnement voor... (naam + volledig adres), of zie bijliggende wenskaart. Benelux: 400 fr. Overige landen: 500 fr. Een steunabonnement kan vanaf 1.000 fr. Abonnees worden verzocht hun eventuele adreswijziging mee te delen aan ons redactielid John Golsteyn, Verloren Kost 86, B-3680 Maaseik. Tel 089/565758.

Iedere auteur blijft verantwoordelijk voor het door hem ingestuurde artikel. Geen uittreksel, afdruk of overname uit "De Maaseikenaar" mag geschieden zonder bronvermelding.

Teksten voor volgende editie vóór 1 maart 1999 aan Tony Van Wijck, Maastrichtersteenweg 11, 3680 Maaseik

De Redactie

Harry Beenders
Theo Beenders
Jaak Bergers
Martin Boonen
John Deckers
John Golsteyn
Herman Hendrix
Tony Van Wijck
Jacqueline Wolfs-Godermans

Medewerkers

Mathieu Daemen
Marcel Hendrickx
Luc Vandeweyer